

elkkwartaal

uitgegeven door de Evangelisch-Lutherse synode | jaargang 21, nr. 1 | maart 2021

Luthers in Pekela: een bijzondere laatste rustplaats
Het kled is paars: 'dus' geen Gloria?
Kunstschilder met geschiedenis herkent zich in Luther

Om te beginnen...

Steeds opnieuw wordt gezocht naar mogelijkheden om te vieren binnen de beperkende maatregelen. Het is moed-gevend hoe overal in het land kerken en gemeenten met vereende krachten het contact met elkaar warm en blijvend weten te houden. Ook waar de ruimte binnen de 'toegestane' kaders wel eens benauwend wordt.

Benauwenis heeft ook de lutherse kunstschilder Jouk Boon ervaren, in zijn tijd als militair in oorlogsgebieden waaruit hij getraumatiseerd terugkeerde. Met zijn schilderijen vertaalt hij zijn lutherse geloof en beleving naar beelden in de huidige tijd. (pag. 14/15) Zijn werk siert de cover van dit paasnummer.

Een nieuwe Bijbelvertaling? Die hadden we toch al sinds 2004? Lees hoe het revisieteam van de NBV21, mede op basis van de lezersreacties daartoe opgeroepen door het

Nederlands Bijbelgenootschap, nu tot een verbeterde Nieuwe Bijbelvertaling kwam. Waarom is die nodig en wat wordt veranderd? (pag. 16)

Tijdens de Veertigdagentijd zijn de kleden paars en wordt het Gloria niet gezongen (voor zover je al mag zingen). Wim van Beek denkt daar anders over en zegt dat het Gloria nooit helemaal kan verdwijnen uit de liturgie. Voor de opgang naar Pasen maakte hij met organist Jeroen de Haan een nieuw lied 'Groot Kyrie en Klein Gloria'. Vergeet niet de link (pag. 7) aan te klikken om dit lied te horen; meezingen mag!

Gezegend Pasen.

Alma Evenhuis

Inhoud

Meditatie	3	Jouk Boon, luthers kunstschilder	14
De lutherse begraafplaats in Pekela	4	De NBV21: een verbeterde Nieuwe Bijbelvertaling	16
Geen gloria zingen als de kleden paars zijn?	6	Werken over de kerkgrenzen	18
Luthers erfgoed	8	Kerken en slavernij	21
'De Flambouw' vernieuwd	9	Online vieringen en digitale ontmoeting	22
Woord&visie: Wat er van de kerk overblijft, hierna...?	10	kriskraskort	24
Ondertussen bij de LWF	11	Promotieonderzoek aan de TUK	26
Alleenspraak tegenover tweespraak	12	Uit de synode	27

Colofon

Elkkwartaal verschijnt vier keer per jaar en wordt gratis toegezonden aan degenen die ingeschreven staan in het register van Evangelisch-Lutherse leden in de Protestantse Kerk in Nederland.

Overname van artikelen en foto's is toegestaan na overleg met de redactie en met vermelding van de uitgave van Elkkwartaal en vermelding van auteur en/of fotograaf.

Redactie

Alma Evenhuis (hoofdredacteur),
Ingeborg Kriegsman (beeld & techniek),
vacant (voorzitter),
Femke Akerboom-Beekman,
Leonie Crom-Wagenaar,
Joren Reichel,
Karin Timmerman

Redactieadres:

Redactie Elkkwartaal
p/a Lingedijk 207
4163 LK Oosterwijk
redactie.elkkwartaal@gmail.com

Kopij volgend nummer

Inleveren voor 2 mei 2021
bij redactie.elkkwartaal@gmail.com

Giften

U kunt Elkkwartaal financieel steunen via NL36INGB0002203600 t.n.v. PKN inzake Elkkwartaal o.v.v. gift Elkkwartaal. De Protestantse Kerk heeft een ANBI-status.

Adreswijzigingen of klachten over bezorging

Als u lid bent van een evangelisch-lutherse gemeente: bij uw kerkenraad. Als u alleen bent ingeschreven in het landelijke lutherse ledenbestand óf wanneer u geen lutheraan bent via de abonnementenadministratie.

Abonnementenadministratie

Dienstenorganisatie Protestantse Kerk in Nederland, Postbus 8504, 3503 RM Utrecht, e-mail: abonnementen@protestantsekerk.nl, telefoon (030) 880 18 80.

Productie

Afdeling Communicatie en Fondsenwerving
Protestantse Kerk in Nederland.
ISSN 1569-6316

Website

Dit nummer en vorige nummers zijn te raadplegen op protestantsekerk.nl/elkkwartaal.

Grafische verzorging

Ladenius Communicatie (vormgeving),
De Groot Drukkerij (drukkerij).

Bij de voorpagina

Jouk Boon: Schijnend kruis

Meditatie

In 1661 schilderde Matthäus Merian (1621–1687) voor de lutherse hoofdkerk in Frankfurt (Main), de toenmalige *Barfüsserkerche*, een altaarbeeld dat het moment weergeeft dat Jezus uit het graf verrijst. Vandaag de dag zou niemand daaraan theologisch aanstoot nemen. Toen echter zagen mensen die gevoelig waren voor confessionele verschillen, dat Merian de scene zo in beeld bracht dat ze de gereformeerde leer van Christus tegemoetkwam. Want de opstanding gebeurt nadat de grafsteen van het graf weggehaald is. De boodschap is helder: ook na de opstanding valt het (verheerlijkte) lichaam van Christus onder de condities van de fysieke ruimte. Waar de steen is, daar kan het lichaam niet zijn, het lichaam kan dus niet door de steen heen. Dus moest het graf eerst worden geopend. Fysiek gezien kan daarom ook Christus' menselijke natuur (vooral lichaam en bloed) tijdens het avondmaal niet echt present zijn.

Deze dagen beleven wij, op een tot nu toe onbekende manier, hoe we de fysieke presentie van mensen missen. Wij staan wel in contact met onze familieleden, collega's en kennissen, maar grotendeels slechts via elektronische media. Het is wel fantastisch dat door elektromagnetische golven de fysieke afstand onzichtbaar overbrugd kan worden en zo de aanwezigheid van de ander wordt bewerkstelligd. Tegelijkertijd ervaren we een blijvende afstand. De tot stand gekomen presentie blijft op een bepaalde manier onwerkelijk. Uiteindelijk zou jouw gesprekspartner ook een computeranimatie kunnen zijn. Die zich eenvoudig weer kan onttrekken; het blijft een kwetsbare presentie. Vooral ouderen kunnen dit zo ervaren.

Werkelijk aanwezig is slechts iemand die met me meeleeft (en daarom ook meeleven kan) omdat hij mijn situatie met inbreng van zijn eigen lichaam en ziel deelt. Als iemand bij me is, dan is hij helemaal bij me, niet elders. Hij deelt me zijn tijd en hele persoon mee. Wij worden door de presentie *vast* samengevoegd (solide) zodat er

niets is wat ons van elkaar zou kunnen scheiden (solidair).

Alleen dat is een betrouwbare presentie.

Martin Luther was ervan overtuigd dat de boodschap van Pasen luidt: God blijft in Christus ook na de opstanding bij ons zoals Hij toen met de mensen geweest is: als een mee-levende en daarom meelevende persoon. De samengevoegde (solidaire) eenheid van God en mens in Jezus Christus eindigt niet met de dood. Op Pasen verrijst niet alleen Jezus Christus, maar ook ons mens-zijn, het wordt verhoogd door Gods solide presentie in Jezus Christus. Op die manier blijft God intens bij ons mensen aanwezig.

Als God door een steen niet gehinderd kan worden, dan ook niet het lichaam van Christus omdat het zich niet van Hem laat scheiden.

Deze eenheid is sterker dan de fysieke conditie. En, inderdaad, volgens Matteüs 28:24 werd de steen pas na de opstanding van het graf weggehaald. Maar als Jezus Christus in zijn opstanding van de doden door geen steen werd gehinderd, zal Hij ook als God en mens vandaag aanwezig kunnen zijn in brood en wijn, zonder dat de fysieke elementen zijn solide aanwezigheid kunnen bevorderen of belemmeren.

Het avondmaal is niets minder dan de ontmoeting met de blijvende solidariteit van God en mens in Jezus Christus na Pasen.

Gezien de betekenis van ware presentie in het algemeen en in het avondmaal in het bijzonder zou het weliswaar mogelijk zijn ook digitaal gemeenschappelijk avondmaal te vieren. De belofte van Christus zal zeker ook dan vervuld worden.

En toch neem ik liever afstand hiervan en wil ik nu de ervaring proeven wat het betekent, alleen bemiddeld gemeenschap te hebben. Misschien dat wij weer meer aandacht voor *werkelijke* presentie ontwikkelen.

Matthäus Merian, *Die auferstehung Christi*
Frankfurt am Main, Historisches Museum, Inv. B223

Markus Matthias
hoogleraar lutherana PThU Amsterdam

De lutherse begraafplaats in Pekela

Luthers Pekela zet gezamenlijk schouders onder de toekomst van een bijzondere laatste rustplaats

Op de grens tussen het voormalige Oude en Nieuwe Pekela (Noordoost-Groningen) ligt aan de Abraham Westerstraat een lutherse begraafplaats. Dit is de enige lutherse begraafplaats in Nederland die tot op heden in luthers beheer bleef, met een geschiedenis die teruggaat tot in de 19e eeuw. Tegenwoordig beheert de Stichting Luthers Erfgoed Pekela deze bijzondere laatste rustplaats, waar eeuwige grafkrust geldt.

De Pekelder lutherse gemeenschap werd in de 18e eeuw gesticht door Duitse turfgravers. Het huidige kerkgebouw is herbouwd in 1865, nadat in hetzelfde jaar de oorspronkelijke kerk uit 1762 was afgebrand. Inmiddels is het kerkgebouw vanwege het orgel aangewezen als monument. De begraafplaats, die in 1899 in gebruik werd genomen, ligt achter de kerk en het voormalige verenigingsgebouw De Wartburg en is tegenwoordig toegankelijk via een ingang aan zuidoostelijke zijkant. De gebouwen zijn via de hof, een park met hoog geboomte, verbonden met de begraafplaats.

Beeld: Stichting Luthers Erfgoed Pekela en Arau Vermeer

Waker over het kerkhof

De begraafplaats is gesticht in een periode van wederopbouw en bloei van de gemeente, toen dominee Jakob Hendrik Bögeholtz (1868-1912), die de gemeente tweemaal diende, pleitte voor de stichting van lutherse verenigingen en scholen. In het verlengde daarvan lag ook een lutherse begraafplaats waar Bögeholtz, die overleed op de kansel in de kerk, een tijd lag begraven. In 1938 is hij op verzoek van zijn familie herbegraven in zijn geboortestad Amsterdam. Vanuit zijn portret in het glas-in-loodraam van het kerkgebouw, een geschenk van zijn familie aan de gemeente, waakt hij tot op de dag van vandaag over het kerkhof, zo vertellen Anja Bos-Kiewiet en Fiona Bos (voorzitter en secretaris van de Stichting).

Reformatische sola's

De begraafplaats bestaat uit ruim vierhonderd graven; duizend mensen kregen hier hun laatste rustplaats, waaronder opmerkelijk veel kinderen en lutherse predikanten. Er zijn twee oorlogsgraven en ook urnenvelden en strooivelden. Nog honderddertig graven zijn beschikbaar, waarvan er al zestig zijn verkocht. De bestaande (historische) graven zijn veelal voorzien van sobere zerken, in tegenstelling tot veel van de omliggende begraafplaatsen. Sommige zerken zijn voorzien van grafpoëzie en bijbelcitaties. Rond de huidige ingang (aan de zijkant) kwam in 2004 een hekwerk met twee reformatische sola's op de toegangspoort.

Voorwaarde in fusieproces

De kerkhofcommissie, waaronder Anja Bos-Kiewiet en Fiona Bos en vele anderen, organiseert sinds ruim twee decennia (2002) het bestuur en beheer van de begraafplaats, na een periode waarin het onderhoud van de begraafplaats nalatig was geweest. Sinds 2017 gebeurt dit mede vanuit de Stichting Luthers Erfgoed Pekela, waaronder de bezittingen van de voormalige gemeente (het kerkgebouw, de begraafplaats en de hof) zijn ondergebracht. De overdracht van de gemeente aan de stichting vond plaats op 28 november 2020, de dag waarop ook de fusie van de voormalige gemeenten Stadskanaal, Winschoten en Wildervank-Veendam tot de ELG Groningen werd bekrachtigd. Het afstoten van de bezittingen van de voormalige Pekelder gemeente vormde voorwaarde voor de fusie met de overige Oost-Groningse gemeenten. Het voormalige verenigings- en pastoriegebouw De Wartburg is al in 2018 verkocht.

Geen sluiting begraafplaats; handhaving kerkgebouw

Rond het begin van de eeuw begon Kars Kuiper, de toenmalige beheerder van de begraafplaats, samen met Anja Bos-Kiewiet, voorzitter van de huidige stichting en opvolgend beheerder, aan een plan voor het herstel van de begraafplaats. De kerkhofcommissie, met destijds Fiona Bos als voorzitter, onderzocht vanwege teruglopende financiën in de loop der jaren verschillende opties om de begraafplaats te verduurzamen, waaronder lidmaatschap van de Stichting Oude Groninger Kerken. Daarnaast lag niet alleen de verkoop van het verenigingsgebouw De Wartburg maar ook van het kerkgebouw op tafel. Uiteindelijk werd duidelijk dat de oprichting van een beheerstichting de beste oplossing zou zijn om de gebouwen van de voormalige gemeente te kunnen behouden. Dit ook vanwege de harde eis van het afstand doen van bezittingen voor

het fusieproces. Verschillende partijen en adviseurs, waaronder de classicale colleges voor de behandeling van beheerszaken (CCBB) van de Protestantse Kerk, de Stichting Behoud Kerkelijke Gebouwen Noord-Nederland (SBKG-NN) en de lutherse synode, hebben vervolgens de oprichting van de stichting en afwikkeling van de overdracht van bezittingen begeleid, waardoor sluiting van de begraafplaats werd afgewend en het kerkgebouw in lokaal beheer kon blijven. Anja Bos-Kiewiet en Fiona Bos waardeerden vooral de begeleiding van onafhankelijk adviseur Jenneke Spaan in dit proces, zo vertellen ze.

Met vereende krachten

De kerk is vanuit de nieuwe gefuseerde gemeente nog steeds in gebruik voor erediensten en voor uitvaarten. Inmiddels wordt vanuit de stichting gewerkt om ontbrekende faciliteiten aan te brengen in het kerkgebouw, waaronder een consistoriekamer, een vergaderzaal, een keuken en sanitaire voorzieningen, die eerder waren ondergebracht in het voormalige verenigingsgebouw De Wartburg. Daarnaast wordt gewerkt aan financieel perspectief voor onderhoud en modernisering van de bezittingen van de stichting, onder andere door werving van donateurs. Voorts onderzoekt de stichting de nieuwe mogelijkheid van natuurbegravingen in de hof. De beheers-, onderhouds- en restauratiewerkzaamheden van de begraafplaats worden ondersteund door een vrijwilligersteam dat helpt bij allerlei praktische werkzaamheden, zoals herstel van de graven waarvan de familie niet meer achterhaald kan worden en onderhoud van de groenvoorzieningen. Dankzij de betrokkenheid van velen, en de inzet van het vijftal stichtingsleden, zet men in luthers Pekela gezamenlijk de schouders onder de toekomst van de begraafplaats, hof en kerk.

Joren Reichel

Geen gloria zingen als de kleden paars zijn?

'dát zal mij niet gebeuren'

In mijn artikel voor het kerstnummer van dit blad legde ik uit hoe de engelen mij het Gloria leerden zingen, dwars tegen alle klagen en nood in deze, onze wereld. Ere zij God, in hemel en op aarde! Lees ik in de liturgieboekjes 'dat ik dat gloria niet mag zingen als de kleden paars zijn'. En ik dacht, dát zal mij niet gebeuren.

Ere zij God', dat is toch een soort dankjewel tegen God zeggen en zingen. Voor alle goeds dat ik elke dag van mijn leven mag ontvangen. 'Ere zij God', dat wil en moet ik zingen als protestlied tegen alle leed dat mensen elkaar aandoen. Niet het geweld eren, maar de God van de vrede en de liefde. 'Ere zij God', dat zing ik als een lied van troost als je het gevoel hebt dat het heil in de wereld afbreekt en te gronde gaat.

Tot ik ontdekte dat de Veertigdagentijd naar Pasen op een bijzondere manier geteld wordt: het gaat alleen om de dagen van de week. Dat zijn er veertig. De zondagen worden niet meegeteld! De zondag is hoe dan ook de dag van de opstanding. Het hele jaar door. Dát licht van de opstanding is nooit helemaal weg.

En toch ...

Op die zondagen is de kleur paars. Het zijn weken van inkeer. Besef van ons falen. Erkenning van wat we hadden kunnen doen ... En toch, Godzijdank, elke zondag weer, dringt het licht van de paasmorgen tegen het duister van de nacht. Het kruis in onze kerk is zonder Christus. Opdat we steeds weer beseffen: dit is toch niet het laatste: Hij is opgestaan!

De lezingen van de zes paarse zondagen naar Pasen roepen op tot een dankbare lofzang. De tweede zondag, *Reminiscere*, viert de verheerlijking van Jezus op de berg. De vierde

zondag heet naar de antifoon: *Laetare*, Verheugt u. Het volk wordt wonderbaar verzadigd. En bij de intocht van Jeruzalem andermaal de lofzang: God lof, nu is gekomen Gods aangename tijd. Eindelijk vrede voor Jeruzalem? Gloria in de hoge!

Het Gloria kan niet ontbreken

Maar de spanning neemt toe. Alsof het heil machthebbers bedreigt. Alsof liefde mensen verweekt. Alsof menselijke hoop de realiteit doet vergeten. En Jezus weent over Jeruzalem. Alle verdriet en nood en dood van de wereld zal hem overvallen.

Zijn heil en liefde en hoop verdwenen als wij het niet meer zien? Het Gloria kan nooit helemaal verdwijnen uit de liturgie. Als de wereld een woestijn dreigt te worden, laat daar zelfs één roepende de wereld weten. Er is leven! De tegenstem van het Gloria zal niet ontbreken. Dit lijden, deze dood, is niet het laatste. God is de God van ons Leven.

Over de dood naar het leven

In veel psalmen klinkt de roep uit de nood én de lofzang van verlossing en leven. Ze kennen de verdrukking, de kreten, het schreeuwen uit de diepte van ellende. Zoals Jezus aan het kruis uitschreeuwt: God mijn God, waarom heb je mij verlaten? Waar is het ja dat u tot mij sprak toen ik werd geboren? Zoveel dreiging, zoveel dood. Wat is mijn leven nog waard?

Jezus is niet bij machte deze hele psalm te zingen. Maar hij kent de complete wending ervan. Van het Kyrie over de dood naar Gloria van het leven; verder in diezelfde psalm klinkt de lofzang van het heil dat toch komt. Bij elke aankondiging van zijn lijden spreekt Jezus óók over zijn opstanding.

Groot Kyrie en Klein Gloria

Voor de opgang naar Pasen maakten we een nieuw lied: Groot Kyrie en Klein Gloria, voor de hele Veertigdagentijd. Het lied heeft de drie strofen met de antifonen van de zes zondagen, alle als kyrie verwoord.

Maar in de vierde strofe klinken diezelfde noten heel anders. Een gloriërende reactie op het roepen om ontferming.

1. *Om het roepen in het duister om de onbarmhartigheid roepen wij voor deze wereld om ontferming, die bevrijdt.*

1^e zondag, antifoon bij Psalm 91: 'Roept hij mij aan, dan antwoord Ik.' De verzoeking in de woestijn als beeld voor alle duistere praktijken

2^e zondag, antifoon bij Psalm 25: 'Gedenk Heer uw barmhartigheid.' Wij gaan zo vaak onbarmhartig met elkaar om.

2. *Om de blinde haat en woede om de vreugde die niet leeft roepen wij voor alle mensen om ontferming, die hen heelt.*

3^e zondag: antifoon bij Psalm 25: 'Mijn ogen zijn bestendig op de Heer, want Hij voert mijn voeten uit het net.' Als er geen ontferming is, kan haat en woede ons blind maken voor het goede dat mogelijk is.

4^e zondag, 'Klein Pasen', antifoon uit Jesaja 66: 'Verheugt u met Jeruzalem en juicht over haar.' Chagrijn en depressie is van de duivel, die de mensen de levensvreugde ontnemt.

3. *Om ons oordeel over and'ren om de stilte, om de pijn roepen wij voor onze naasten want ontferming zal er zijn.*

5^e zondag, antifoon uit Psalm 43: 'Doe mij recht o God, en voer mijn rechtsgeding.' Hoe vaak laten wij ons eigen oordeel voorgaan, en zetten anderen in de hoek van het ongelijk.

6^e zondag (Palmzondag) en Stille Week, als Psalm 22 gezongen wordt: 'God, waarom verlaat Gij mij?' Wij leggen elkaar het zwijgen op, slaan met stomheid. De pijn die wij elkaar aandoen, en onszelf. De stilte van dood en graf...: 'Heer ontferm U'

In de Bijbel wordt om ontferming geroepen, eigenlijk geschreeuwd. In de strofen komt dat steeds dichterbij: in de wereld - alle mensen - onze naasten.

Om ontferming roepen doe je mét de mensen. Je staat niet aan de kant, je gaat met hen het diepe in. Ontferming bevrijdt, heelt, is er, en brengt het leven terug. Geloven dat is: ontferming leren en doen.

En toch ... zingen wij vóór het leven, tegen de klippen van de dood op:

4. *Toch redt Gij ons uit de angsten maakt een einde aan de nacht en wij leven bij het leven op uw morgen, ongedacht!*

Nog geen groot en uitbundig gloria in deze dagen voor Pasen. En toch: we weten van die nieuwe morgen, want alle dagen worden daarnaar geteld! En Jezus verkondigt zijn lijden en sterven én zijn opstanding.

De toonzetting

Voor dit Groot-Kyrie en Klein-Gloria ontstond een melodie waarbij tijdens het wisselen van Kyrie naar Gloria 'slechts' de voortekens veranderen. De noten blijven, op één noot na, ongewijzigd. Het is een melodie geworden die de tekst volgt. 'Om het roepen in het duister' appelleerde mij op de existentiële aanwezigheid van de duivel. 'De blinde haat en woede' is net zo zwart als het roepen in het duister. Met dit beeld voor ogen resoneerde Luthers 'Aus tiefer Not' in mij door.

Voor deze psalmbewerking gebruikte Luther de frygische toonsoort. Deze toonsoort kenmerkt zich doordat de tweede toon van deze toonladder een halve-toonafstand kent ten opzichte van de grondtoon. Dat geeft een wat wringend karakter. Maar ik wilde, als twintigste-eeuwer, in muzikaal opzicht de tekst nog indringender tot klinken laten komen. Zo maakte ik dat de woorden 'duister' en 'woede' op een lastig-te-zingen interval terechtkwamen.

1. Om het roe-pen in het dui-ter
2. Om de blin-de haat en woe-de
3. Om ons oor-deel o-ver and-ren
om de on-barm-har-tig-heid
om de vreug-de die niet leeft
om de stil-te, om de pijn
roe-pen wij voor de-ze we-reld
roe-pen wij voor al-le men-sen
roe-pen wij voor on-ze naas-ten
om ont-fer-ming, die be-vrijdt.
om ont-fer-ming, die hen heelt.
want ont-fer-ming zal er zijn.
4. Toch redt Gij ons uit de ang-sten
maakt een ein-de aan de nacht
en wij le-ven bij het le-ven
op uw mor-gen, on-ge-dacht!

Dat interval, de zogenaamde verminderde kwint, heet ook wel de 'diabolo in musica'. Met die eerste regel was de toon gezet. Gaandeweg de kyrie-strofe wordt de melodie steeds minder 'schurend' waardoor de laatste regel in een gangbare mineurtoonsoort eindigt. De overgang naar het Gloria wordt dankzij de directe omslag naar de majeure toonsoort direct voelbaar. Dat Gloria laat zich makkelijker uitzingen dan het Kyrie. In de laatste twee regels van het Gloria wordt naar de hoogste toon toegezongen: 'op uw mórgen, ongedacht'.

Deze melodie vraagt om een specifieke begeleiding waardoor de zingende gemeente gedegen ondersteuning vindt.*

Wim van Beek & Jeroen de Haan

*) Deze begeleiding is te downloaden op <https://youtu.be/iyUpB6IbffQ>

Luthers erfgoed

Royale steun

Moderne benamingen als *crowdfunding* of *fundraising*, of Nederlandse aanduidingen daarvoor, bestonden niet in eerdere eeuwen. Maar geldwerving, zoals dat nu wordt bedoeld, bestond wel zeker. En dat was voor diverse Nederlandse gemeenten van doorslaggevend belang.

Vlak na de Reformatie namen gereformeerden veel kerkgebouwen over die eerst dienst deden voor rooms-katholieken. Bij lutheranen in de Nederlanden gebeurde dat zelden of nooit. Het was eerder zo dat plaatselijke overheden zelfs regelmatig overgehaald moesten worden om lutherse diensten toe te staan. De jonge lutherse gemeenten en kernen zochten in dergelijke gevallen wel steun in het buitenland: steun om gemeente te mogen zijn én steun bij de bouw van eigen kerken. Algemeen bekend is dat er banden waren met Duitse landen, maar er waren ook uiteenlopende contacten met bijvoorbeeld Denemarken. Enkele Deense predikanten kwamen naar deze contracten maar vaker betrof het een aanbevelingsbrief of geld.

Sleutels van de Sont

Het Deense koningshuis hing de lutherse leer aan, sinds Christiaan II (1481-1559). Als zijn, eveneens lutherse, nazaten benaderd werden, konden hun brieven helpen bij de mogelijke inrichting van een lutherse gemeente in Nederland. De tussenkomst van een Deense koning kon dus gunstig uitwerken. Die vorst bezat immers de 'sleutels van de Sont' en kon in die zin de Nederlandse handel belemmeren met onder andere de Oostzee. Zo'n strategische machtspositie fungeerde als stok achter de deur om plaatselijke overheden over de streep te trekken en de lutheranen in hun stad meer ter wille te zijn. Dat werkte voor gemeenten als Medemblik, Hoorn en Amsterdam.

Koperen dak voor de Spuikerk?

Het Deense koningshuis stond overigens niet alleen in het bijdragen aan de onkosten van kerkgebouwen. Zaandam en Amsterdam kregen ook giften uit Zweden. In Amsterdam ging het kennelijk soms onverwacht voorspoedig met de inkomstenstroom. Zo schonk de Zweedse vorst het koper voor het dak van de Spuikerk maar daar zaten inmiddels al leien op.

Vervolgens verkocht de Amsterdamse gemeente het koper en besteedde dat geld aan andere zaken. Later ging het Amsterdam zo goed dat de gemeente zelf kon doneren aan zustergemeenten.

Collectereis

Naast giften in geld of in natura, zoals dat koper, bestond het fenomeen van een collectereis. Met toestemming van de vorst mocht in zijn gebieden worden gecollecteerd voor Nederlandse projecten zoals kerkbouw. De bestem-

mingen varieerden van Duitse Hanzesteden tot Riga en Koningsbergen. Ook de gemeenten Alkmaar, Zaandam en Den Haag hadden voordeel bij dit soort reizen.

Dat dergelijke feiten steeds in geschiedenisboeken worden vermeld, is ook omdat het wel enig aanzien aan zo'n gemeente gaf: het mogen ontvangen van een koninklijke gift. Daar kon een gemeente wel mee voor de dag komen, zoals een voorbeeld in Utrecht duidelijk toont.

Zonder gêne

Voor financiële steun geneerde men zich beslist niet; het werd juist met trots ontvangen. Sterker nog, het werd ook nog eens gememoreerd. Dat is af te lezen aan een wapenbord in de lutherse kerk van Utrecht, daar opgehangen uit dank. Christiaan VI (1749-1808), koning van Denemarken en Noorwegen, had toestemming gegeven om voor het huidige, in 1745 in gebruik genomen, kerkgebouw van Utrecht te mogen collecteren.

Voor kerkgangers was het vast al mooi te realiseren dat er een koning was die voor hun gemeente *crowdfunding* mogelijk maakte. Maar dat werd dan wel gememoreerd in combinatie met niet mis te verstane woorden in de vierde regel: INVARIATÆ AUGUSTANÆ CONFSSIONIS ULTRAIECTENSI, een verwijzing naar de lutherse Utrechtse gemeente die de Ongewijzigde Augsburgse Belijdenis was toegedaan. Ere wie ere toekomt!

Martin L. van Wijngaarden

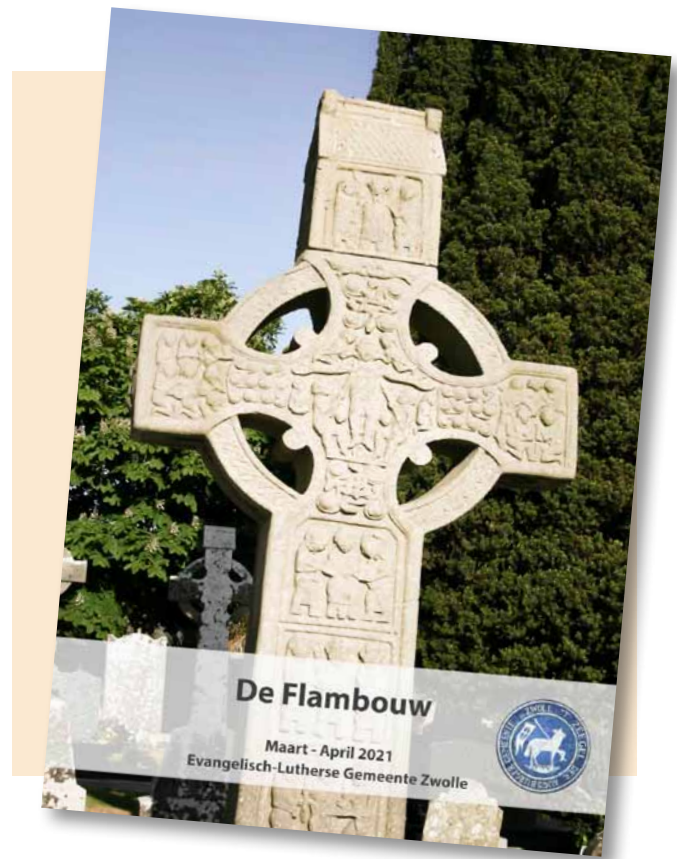
De *Flambouw* vernieuwd

Je kerkblad vernieuwen is op zich niet bijzonder; in de huidige digitale stuwning nadrukkelijk kiezen voor een papieren versie is dat misschien wel. In Zwolle doen ze dat. Met een volledig herziene versie van de 'oude' *de Flambouw*, met meer nadruk op de inhoud en vooral als volwaardig deel van het totaal waarmee ELG Zwolle communiceert. Waarmee een groot bereik is verbeterd, ook naar degenen met nog maar een dun lijntje naar de kerk.

Sinds maart vorig jaar, toen alle kerkdiensten uitvielen, stuurde de ELG Zwolle wekelijks kerkmail naar haar leden met liturgie, kerkdiensten, meditaties, wel en wee in de gemeente en andere dienstmededelingen. Eigenlijk als aanvulling op haar kerkblad *de Flambouw*, al jaren ook online. "Het werd er niet overzichtelijker op", zegt Chica van Dam, voormalig predikant van ELG Zwolle, en nu actief in het communicatiebeleid van die gemeente. "Goede communicatie met zoveel mogelijk beschikbare middelen vinden we belangrijk. In dat geheel past ook de papieren uitgave van *de Flambouw*. Dat is prettig voor wie niet zo digitaal is ingesteld maar ook om je kerkblad 'in de bus' te krijgen; in je handen te houden, in te bladeren, iets terug te zoeken, het blijft even liggen ..."

Niet alleen 'wát draag je uit' maar 'hóe doe je dat'

Om dit goed aan te pakken koos de werkgroep communicatie voor begeleiding van het externe bureau De Zalige Zalm, gespecialiseerd in advies en ondersteuning van allerlei kerkgenootschappen op het gebied van communicatie. De werkgroep, met Chica van Dam, Arie Konings en meedenkenden, doorliep een training over, onder meer, de samenhang in communicatiemiddelen binnen hun kerkgemeenschap. Waarbij de nadruk niet alleen viel op 'wat wil je uitdragen' maar ook op 'hoe doe je dat'? Ze leerden in een *online portal* hun eigen blad te maken, waarbij Van Dam zich vooral richt op de inhoud en Konings de techniek voor zijn rekening neemt. Dat *portal* kan ook gebruikt worden voor speciale uitgaves, folders en flyers of speciale verslagen. Ze kunnen er nu zelf mee aan de slag, ondersteund door De Zalige Zalm bij de planning, het drukwerk, de verzending of bij het gebruik van kant-en-klaar materiaal zoals artikelen en afbeeldingen. Van Dam: "Die training was heel nuttig bij ons eigen beleid maar kan ook helpen in het contact van lutheranen onderling."

De Flambouw 'nieuwe stijl' wordt vanaf maart/april verstuurd aan leden van de ELG Zwolle én daarbuiten, en is uiteraard ook online te vinden op <https://www.elkz.nl>. Meer informatie over de opzet en uitvoering in eigen gemeente(n)? Neem contact op met ELG Zwolle via <https://www.elkz.nl/contact/>. Meer informatie over De Zalige Zalm: www.dezaligezalm.nl.

NLVB kijkt uit naar viering 65-jarig bestaan

De jaarlijkse studiedag in maart van de Nederlandse Lutherse Vrouwen Bond kon niet doorgaan. Niettemin bruist de energie bij de NLVB (waar ook mannen welkom zijn) in de

voorbereiding naar de ontmoetingsdag in Ede. Ook is haar bestuur versterkt door twee nieuwe energieke leden. Wie dat zijn leest u in het zomernummer van *elkkwartaal*.

Wat er van de kerk overblijft, hierna ...?

Als kerk en samenleving zijn wij ondertussen lang voorbij het punt waarin de steeds wisselende maatschappelijke afstandsregels als 'uitzondering' konden worden betiteld. Maar wie dit vandaag onaangeraakt 'het nieuwe normaal' noemt, spreekt vanuit een door angst gedreven conservatisme. En verwoordt daarbij vooral de behoefte om beweging en bewegelijkheid, en daarmee onvoorspelbaarheid als 'lastige variabelen', zoveel mogelijk beheersbaar te houden.

Dat is echter iets totaal anders dan het oprechte en pijnlijke verlangen van gemeenschappen naar een leven waar wij bij elkaar veilig zijn, elkaars nabijheid zonder angst kunnen zoeken en samen kunnen bouwen aan een meer leefbare wereld, waarin mensen kunnen groeien in mens-zijn. Onze samenleving *zoals die is*: met de pijn om de vele slachtoffers van het virus (en de maatregelen), met de persoonlijke zoektocht naar nabijheid binnen de afstandsregels, met het wantrouwen tegenover de politieke organen waarmee wij onze samenleving besturen en met alle grote en kleine uitdagingen, van klimaatverandering tot populisme. Onze samenleving zoals die is - dát is onze context. En zoals wij binnen die context kerk proberen te zijn - dat is kerk. Zó is kerk vandaag! Nadenken over *wat er van de kerk overblijft, hierna* is dan ook ronduit een on-evangelische benadering. Het gaat erom hoe kerk een beweging en plek kan blijven die - gegeven de vele uitdagingen - door mensen wordt ervaren als heilzaam, het leven beaamd en niet bang voor de dood, verdiepend, verstillend, verruimend, verrassend, uitnodigend en inclusief.

Met andere woorden: het gaat erom hoe kerk voor mensen een vindplaats van HEIL kan worden. Dát is de vraag die wij elkaar moeten stellen en die ons met betrekking tot het kerk-zijn verder brengt. Bij zo'n kerk hoort dat wij onze soms gebrekkige online presentie, de met veel liefde georganiseerde telefooncirkels, het soms stuntelend zoeken

naar het goede woord, de bij iemand thuisgebrachte bloemen, de voor de deur gezette boodschappen, de gebeden en het ingetogen zingen dan wel spreken ... dat wij al dat waarderen als wat het is: *kerk-zijn nu!*

Zo'n kerk is niet bang voor verandering, niet bang voor jongeren die er nu 'nix van vinden' en zoekt ook niet krampachtig naar hen 'die het straks moeten overnemen ...!

Leven vanuit het evangelie is altijd: niet weglopen voor de dood, zelfs niet als die vormen van kerk-zijn betreft die ons lief zijn en waaraan we gewend zijn geraakt. Omdat wij weten en geloven dat de dood in Christus overwonnen is om plaats te maken voor een ander soort leven: eeuwigheidsleven. In dat andere leven en in die andere kerk voorbij het vandaag en het gisteren, zal - zo geloven wij - geen ander heersen dan Christus. Maar Hij zal er anders zijn (zoals ook de vrouwen bij het graf de jongeling niet zomaar herkenden).

In deze dagen op weg naar Pasen betekent dit: ook als kerk en gemeenschap leven met de hoopvolle verwachting dat daar waar onze krachten afnemen en de aantallen slinken, waar krappe financiën ons lijken te regeren en waar we soms niet meer weten hoe verder ... dat daar het begin ligt van de eerste stap op onze weg. Een weg die we niet alleen hoeven te gaan, maar aan de hand van degene die zei: Wat zoekt gij de levende bij de doden? Dat deze openheid voor het onverwachte en ongeplande, als openheid voor wat ons toekomt aan toekomst, in onze gemeenten aanwezig moge blijven - dát is mijn Paaswens. Nee, niet klef of zweverig of met evangelicaal verdraaide ogen. Er is, zoals ik keer op keer ervaar, in elke gemeenschap, hoe broos dan ook, een bron van vernieuwing en leven aanwezig. Die te bewaren, uit te graven en vernieuwen is onze taak. Dat zijn we elkaar verschuldigd, en hen die na ons komen. Elkaar daarin te bemoedigen, dat is evangelisch leven. Ook Evangelisch-Luthers!

Andreas Wöhle

Ondertussen bij de LWF

Fen barmhartig Nieuwjaar

In zijn nieuwjaarsboodschap riep dr. Martin Junge, secretaris-generaal van de LWF, op tot barmhartigheid vooral in de post COVID-19 – periode. Hij liet zich daarbij inspireren door de tekst uit Lucas 6:36, *Wees barmhartig, zoals ook uw Vader barmhartig is*. Juist in deze tijd waarin sprake is van nood, verlies en lijden heeft dit woord een diepere betekenis in onze kerk-gemeenschap. Junge nodigt de kerken uit vast te houden aan het beeld van leven in de volheid van Christus, weerstand te bieden aan apathie en het lijden van gemeenschappen als het ‘nieuwe normaal’ te zien. “Barmhartigheid zal ons devies zijn terwijl wij Gods bevrijdende genade zullen blijven verkondigen in dit nieuwe jaar, dat net begonnen is”, aldus Junge.

Wat is onze lutherse identiteit?

Misschien kunt u het zich nog herinneren: in een eerdere editie van *elkwardtaal* gaven we een impressie van de conferentie van de LWF in 2019 in Addis Abeba. Vanuit Nederland hebben Mascha de Haan en Andreas Wöhle hieraan deelgenomen. Thema van de wereldwijde conferentie was: ‘wat is de lutherse identiteit?’ Op die plek begon een denkproces dat na vele internationale ZOOM-sessies een volgend stadium heeft bereikt. In dat stadium wordt de input gevraagd van alle lutheranen ter wereld over deze vraag: wie zijn wij, wie ben jij als lutheraan in deze tijd? De opbrengsten uit de enquête die daarvoor is ontwikkeld worden samengevoegd en geven belangrijke informatie over hoe wereldwijd tegen het luthers geloof aangekeken wordt. Met natuurlijk het vervolg: wat betekent dat voor een gemeenschappelijke theologische identiteit als lutherse kerk in een wereldwijde gemeenschap? Op de volgende conferentie van de LWF, in 2023 in Krakau, worden de resultaten gepresenteerd. De uitnodiging van secretaris-generaal Martin Junge is aan iedere lutheraan gericht. Meedoen kan (tot 31 maart) door de volgende link in de browser in te typen/aan te klikken: <https://www.surveymonkey.com/r/MCXJG5H>.

Lutherse projecten wereldwijd

Er gebeurt veel in en door de lutherse kerken verspreid over de hele wereld. Te veel om hier uitgebreid op in te gaan, maar een kleine greep uit een aantal projecten geeft wellicht aanleiding om op de site van de LWF verder te lezen:

Young Reformers in Afrika: Manieren zoeken om mensen met een geestesziekte te benaderen, straatjongeren mee laten doen met een boomplant-initiatief, financiële middelen zoeken om onderwijs voor andere jongeren te regelen, het bewustzijn omtrent genderproblematiek vergroten: het zijn maar een paar activiteiten van de Afrikaanse regioleden van het Global Reformers Network 2.0 van de LWF. Prachtig initiatief; er wordt veel gedaan met weinig middelen. Verder lezen:

lutheranworld.org/news/young-reformers-africa-make-things-happen-limited-resources.

LWF-project voor economische zelfstandigheid van Palestijnse vrouwen:

Een project van het LWF Jeruzalem-programma wil vrouwen mondiger maken door hun economische onafhankelijkheid te ondersteunen. Het middel daarbij is het verbeteren van de toegang tot technische en beroepsopleidingen, en het verhogen van de werkgelegenheid in de Palestijnse gebieden. Verder lezen: lutheranworld.org/news/lwf-project-opens-new-doors-palestinian-women.

Project om Rohingya-kinderen met een speciale (leer)behoefte te begeleiden:

Voor 30.000 kinderen in Rakhine in Myanmar is het moeilijk om naar school te gaan. Als een kind een handicap heeft valt het al helemaal niet mee. Leraren hebben geen speciale opleiding en de klassen zijn overvol.

Twee nieuwe projecten hebben tot doel speciale behoeften van kinderen in de kampen te identificeren en hen de kans te geven toegang tot onderwijs te krijgen. Verder lezen: lutheranworld.org/news/myanmar-education-students-special-needs.

De klimaatcrisis is een humanitaire crisis

De LWF sluit zich aan bij VN-organen en internationale humanitaire organisaties en roept op tot versnelde klimaatadaptatie om risico's van rampen, die de meest kwetsbaren onevenredig zwaar treffen, te beperken en te voorkomen. “De LWF werkt er samen met haar lidkerken en via haar landenprogramma's aan om veerkracht en aanpassingsvermogen van kwetsbare gemeenschappen op te bouwen in het beheersen van risico's bij rampen”, zegt Isaiah Totoitich, hoofd van de Wereldwijde Belangenbehartiging van de LWF. “Klimaatbescherming en humanitaire inspanningen gaan hand in hand, en daarom moet de internationale gemeenschap haar inspanningen voor ambitieuze aanpassings- en migratie maatregelen verdubbelen.” Op een gezamenlijk congres in januari van dit jaar was de samenhang tussen het voorkomen c.q. terugdringen van een humanitaire crisis en een planmatige klimaatadaptatie het belangrijkste thema.

Deense preken

De secretaris-generaal van de LWF sluit zich aan bij de oproep aan de regering om het wetsontwerp te schrappen dat alle preken in het Deens moeten worden vertaald. In een open brief aan de regeringsleiders zegt de Raad voor Internationale Betrekkingen van de Kerk dat het wetsontwerp ‘achterdocht en marginalisering’ van minderheids-groepen oproept en ‘de weg vrij zou maken voor religieuze intimidatie’. “Dit wetsvoorstel is in strijd met specifieke bepalingen van de vrijheid van godsdienst of overtuiging, verantwoord in de internationale wetgeving omtrent rechten van de mens”, aldus dr. Martin Junge.

Leonie Crom-Wagenaar

Alleenspraak tegenover tweespraak als voertuig van het onzegbare

De alleenspraak (monoloog) van de predikant tegenover de tweespraak (dialoog) tussen predikant en gemeente. Passief luisteren tegenover een actieve reactie op het gehoorde; dat laatste uit zich in meedenken en voelen met wat gesproken of gezongen wordt.

De tweespraak of dialoog is een karakteristieke eigenschap van de lutherse viering van de eredienst en onderscheidt zich hiermee van andere kerkelijke stromingen binnen de Protestantse Kerk in Nederland.

Gelijkwaardig

Onderdeel van de tweespraak zijn de dalende en stijgende melodische lijnen in de muziek met wisselende accenten, voortkomend uit de inhoudelijke verschillen van de teksten. Een smeekbede om ontferming (Kyrie) tegenover een lofprijzing (Gloria). Zo zijn muziek en tekst in de lutherse liturgie zonder onderscheid juist gelijkwaardig aan elkaar.

Deelname van alle aanwezigen

In de liturgie van de lutherse eredienst is actieve deelname aan Kyrie, Gloria én de viering van het Avondmaal als een waardevolle erfenis van de oud-christelijke kerk uit een ver verleden overgenomen. Hiervoor ontleende Luther in de 16e eeuw algemeen bekende melodieën aan het Gregoriaans en aan wereldlijke en geestelijke volksliederen. Nieuwe teksten en melodieën werden geschreven en gecomponeerd, met bijdragen ook van Luther zoals *Een vaste burcht ...* Bedoeld om ieder-

(foto: Martin Siregar)

een tijdens de dienst actief te laten deelnemen.

Zo zijn in het geheel van de lutherse eredienst muziek en tekst nauw met elkaar verbonden. En ook nu, ter bemoediging in het dagelijks bestaan.

Composities

De muziek van componisten vormt in het geheel van de dienst een gelijkwaardig en betekenisvol onderdeel. De composities voor orgel en de variaties op psalmen en gezangen kregen een vaste plek bij het begin van de dienst of na de preek. Dit in overeenstemming met de zondagse bijbellezingen (perikopen) en de indeling van het kerkelijk jaar, de periode tussen Advent en Advent.

Voertuig

Vanuit de bestaande melodie en tekst geeft de componist een muzikale toevoeging of variatie bij de oorspronkelijke melodie. Hierin brengt hij de sfeer, het karakter en de gemoedsstemming van een psalm of gezang tot uitdrukking. Muziek en tekst vormen zo een gesloten eenheid, ook als onderdeel van bijvoorbeeld cantates en passionen zoals van Johann Sebastian Bach. Zo kan kerkmuziek, als voertuig van het onzegbare, betekenis hebben voor allen die deelnemen aan de dienst en zo een innerlijke beleving en ontroering in beweging brengen.

*Rieuwert Blok
organist en ouderling ELG Hoorn*

Landelijke Lutherdag

Dat de Landelijke Lutherdag is uitgesteld naar 2022 is heel jammer. Een voordeel bij dit nadeel is dat gemeenten, particulieren, instellingen en organisaties nu meer tijd hebben bij de voorbereiding van hun te leveren bijdrage aan het doen slagen van dit grote manifest met als motto 'verwoorden wie we zijn zodat we verstaanbaar zijn'. Lees verder in *elkkwartaal* nr. 3 en 4 - 2020.

Aanmelden: secretariaat ELS,
els@protestantsekerk.nl of
(030) 880 14 37.

Vermeld hierbij: naam/adres;
soort activiteit, aantal medewerkers;
benodigdheden enz.

Hier stehe ich Gewissen und Protest – 1521 bis 2021

Tentoonstelling in Worms van 3 juli – 31 oktober 2021

In 1521 werd Maarten Luther op de Rijksdag te Worms door keizer Karel V veroordeeld en in de ban gedaan. Luther weigerde te herroepen wat hij geschreven had, waarbij hij zich beriep op zijn geweten. Direct na deze Rijksdag werd hij vogelvrij verklaard (Edict van Worms) en werd bevel gegeven al zijn boeken en geschriften te verbranden. Via een list bracht de Saksische keurvorst Frederik III Luther in veiligheid in de Wartburg. Deze gebeurtenis in Worms waar Luther, oprecht gewetensvol, niet kón herroepen, is te zien als aanzet voor de ontwikkeling en ontplooiing van gewetensvrijheid. Nu, 500 jaar later, gedenkt en viert de stad Worms dit met een grote, veelzijdige tentoonstelling, die duurt van 3 juli tot 31 oktober.

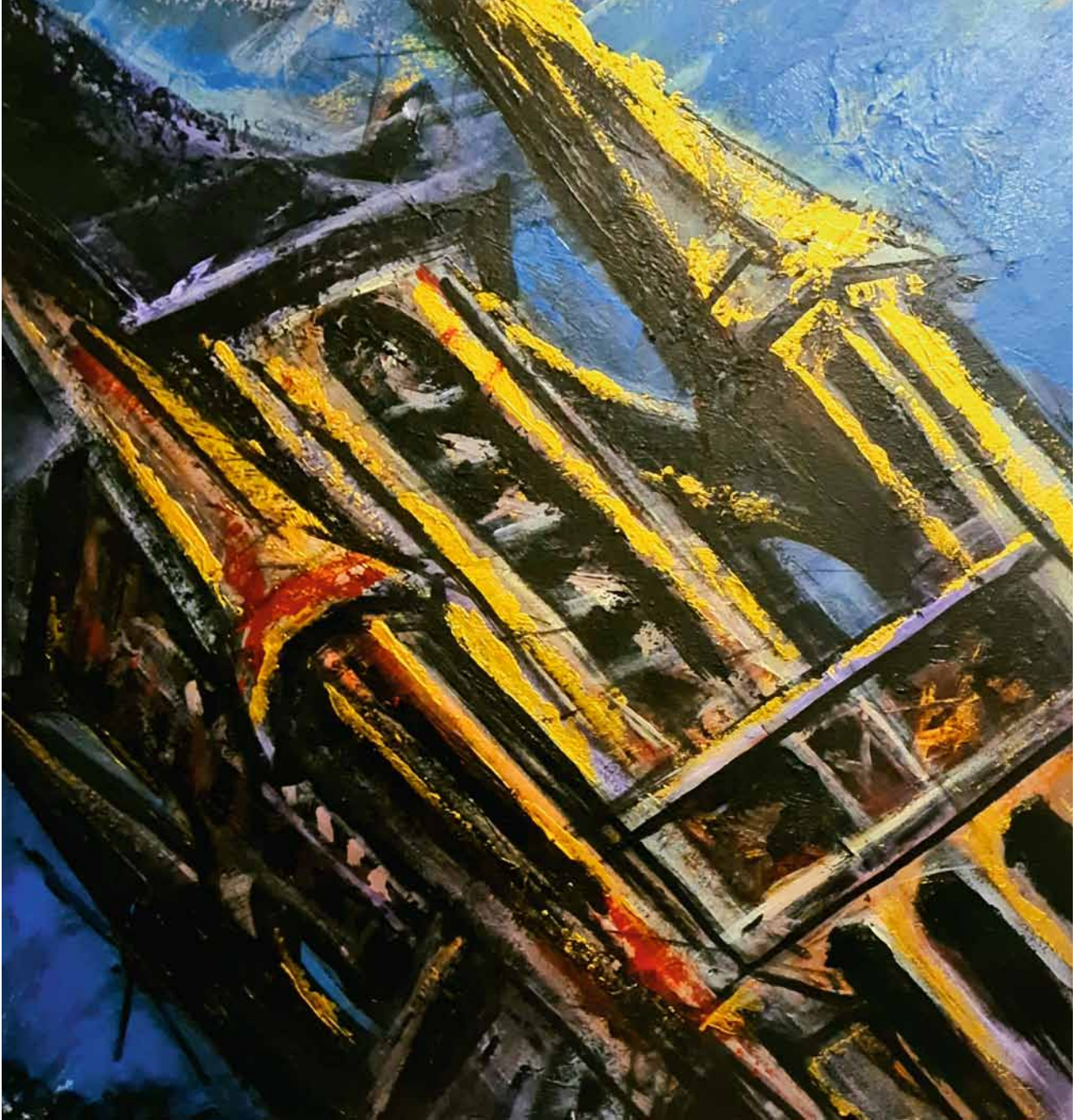
Ter voorbereiding werd een internationale wetenschappelijke raad van advies gevormd, waarvan Sabine Hiebsch lid is vanwege haar expertise op het gebied van het functioneren van gewetensvrijheid en tolerantie in de Republiek, met nadruk op de Nederlandse lutheranen 'die anders in een dergelijke internationale setting zeker vergeten waren'. Vanuit Nederland is ook James Kennedy, hoogleraar geschiedenis en decaan van University College Utrecht, deelnemer van deze adviesraad die sinds 2017 regelmatig bijeenkwam om deze tentoonstelling voor te bereiden. Aan Sabine Hiebsch de taak aan te tonen hoe gewetensvrijheid en tolerantie in de Republiek functioneerde in de multireligieuze samenleving van toen. Ze schreef twee artikelen voor de catalogus en heeft, samen met de curator, de *Themeninsel Niederlande* voorbereid. Via haar museale connecties zullen spannende objecten te zien zijn, van de verschillende religieuze tradities tijdens de Republiek.

De opening van de tentoonstelling zal plaatsvinden op 3 juli 2021 in het Museum der Stadt Worms im Andreasstift. In

elkkwartaal nummer 2 gaat prof. dr. Sabine Hiebsch nader in op het belang van deze tentoonstelling. Voor meer informatie over programma, sprekers en verblijfsmogelijkheden zie worms2021.de.

Alma Evenhuis

Wanneer het mag

Interview met Jouk Boon, luthers kunstschilder

Jouk Boon is kunstschilder met een geschiedenis. Zijn werken zijn voor hem een middel om de schoonheid van het leven te blijven zien. Menigeen wordt geraakt door zijn vertolkingen van bijbelverhalen en de daaruit volgende religieuze beleving en spirituele interpretatie.

Hij praat snel en jachtig; zijn mond kan het razende tempo van zijn gedachten nauwelijks bijhouden. Jouk Boon is een begaafd en creatief denker, die zich met zijn schilderijen tot rust en reflectie dwingt. Op het moment van het interview is het oudejaarsavond; altijd een lastig moment voor Boon. De overdaad aan knallen, geruis en gedaver brengt hem terug naar zijn tijd als militair in oorlogsgebieden. Zijn ervaringen daar hebben een zwaar trauma veroorzaakt.

Niet ten dienste van de enkeling maar van de **gemeenschap**

Nadat hij een opleiding tot goudsmid had gedaan ging Boon bij Defensie werken. Voor hem was het geen nieuw terrein; hij had het leger leren kennen toen hij als kind mee mocht met zijn vader, die toen luchtmachtpredikant was. De gemeenschappelijkheid daar raakte hem. “Als kind hoorde ik er niet helemaal bij. Ik werd gepest, waardoor ik mij alleen en onbegrepen voelde. In het leger heb ik voor

het eerst de waardering gevoeld voor wie ik ben en wat ik doe. Het gaat daar nooit om het individueel belang, maar altijd om dat van de groep. Je staat samen in dienst van de gemeenschap en niet van de enkeling.”

Na zijn ervaringen op school was zijn grote *drive* te laten zien dat hij iets kan. “In het leger geldt: gelijke monniken, gelijke kappen. Je mag fouten maken om ervan te leren – iets dat op school eigenlijk ook zou moeten, maar dat heb ik zelf nooit zo ervaren. Onder mijn medesoldaten was geen nijd of afgunst, er werd niet om mijn fouten gelachen, maar er heerste een cultuur van elkaar helpen. Ik deed 130 procent mijn best en excelleerde in de opdrachten die ik kreeg.”

Op scherp staan om anderen te verdedigen

Na 13 jaar gediend te hebben is Boon nu als zelfstandig kunstschilder aan het werk. “Dat heeft nogal wat voeten in de aarde gehad”, vertelt hij. “Enerzijds bevond ik mij bij Defensie in een beschermde wereld; een wereld waar je samen strijdt voor het welzijn van anderen en waar je betekenis hebt. Anderzijds hebben de dingen die ik in deze wereld heb meegemaakt ook een behoorlijke impact op mij gehad. In mijn huidige wereld ben ik op mijzelf aangewezen. Zodra het alleen om mij gaat, vind ik het lastig. Soms mis ik de kick van het gevaar, waar je scherp op moet zijn om anderen te kunnen verdedigen. Ik mis de voldoening van het hebben van betekenis.”

Val van de Muur als openbaring

Boons woorden rollen staccato uit zijn mond. Hij vertelt in hoog tempo hoe hij in het leven staat en waarover hij zich in deze maatschappij zorgen maakt. Op geen moment doet de snelheid van zijn verwoorde gedachten afbreuk aan de inhoud. Hij heeft nagedacht, hij heeft een verhaal. Een missie. “In een individuele burgermaatschappij is liefde voor het werk niet vanzelfsprekend. In het leger heb je een alles overkoepelend doel: je hebt een eed gezworen op de rechtsstaat en handelt daarnaar ter bescherming van de gemeenschap. Individualisme is iets anders dan eigenheid: je eigenheid moet je kunnen toetsen aan de betekenis die je hebt voor anderen, niet voor jezelf.”

Het is duidelijk een worsteling voor Boon: “Van mijn geloof mag ik die eigenheid wel hebben, maar van mijzelf niet,” zegt hij. “Ik ben altijd wel gelovig geweest. Als kind was het ‘aangeleerd’ en wilde je vooral ook je ouders trots laten zijn. In de puberteit was ik meer met overleven bezig dan met godsdienstvraagstukken. Een belangrijk openbaringsmoment was in 1989: we hadden allemaal gebeden voor de val van de muur in Oost-Berlijn. Toen dat gebeurde wist ik dat God bestaat. En in mijn diensttijd zag ik meer malen dat God bestaat; vooral als door een wonder levens gespaard bleven.”

Herkenbaarheid in Luther

Boon maakt onderscheid tussen kerk en geloof. “De kerk is voor mij vooral een plek om je op God te concentreren. Ik heb in onze kerk in Limburg het kosterschap aanvaard om van betekenis te zijn voor de gemeente. Ik voel me verantwoordelijk. De gemeente was er ook altijd voor mij. Het geloof is voor mij een zoektocht. God is in zijn goedheid onbegrijpelijk. Ik weet niet wat Hij van mij wil, maar ik vertrouw maar op Hem en ik weet dat ik er mag zijn.”

Op de vraag wanneer hij er van zichzelf mag zijn, pauzeert Boon. “Dat weet ik niet,” zegt hij ten slotte. “Ik heb geen idee wanneer ik vind dat ik het waard ben. Ik hoef geen wit voetje te halen bij God, zo is het niet, maar ik ben en blijf in conflict met mezelf. Daarin herken ik ook mijn luthers-zijn: ook Luther was in conflict en wilde begrijpen wat God van ons wil. Tot vertwijfeling toe. Zijn genadeleer, het durven en mogen nadenken, het fouten mogen maken; dat spreekt mij aan. Net als de liturgie en de muziek. Eerst de stilte, dan het Woord, dan het heilig avondmaal als ontmoeting met God, en dan de wereld weer in. Mooi en onbegrijpelijk. Ik zou het liefst tegen God willen zeggen: wees nou eens duidelijk, ik wil het snappen. Of geef mij het vermogen het te snappen.”

God is origineel

In zijn schilderkunst heeft hij een weg gevonden om meer te begrijpen. “Ik zie het als een manier die God mij aanreikt om ook de mooie dingen te blijven zien; niet alleen de ellende die ik heb meegemaakt. Met mijn schilderijen probeer ik een vertaalslag te maken van geloof en beleving naar beelden in de huidige tijd. Ik wil een schakel zijn naar mensen die het moeilijk vinden om over God te praten. Sommigen schamen zich ervoor in God te geloven. Het is niet sexy genoeg. Dan hebben ze het hooguit over een ‘hogere macht’. God leert je iets op een originele manier. Hij geeft je opties zonder je terecht te wijzen. Je mag kind zijn, eigenwijs zijn, het beter denken te weten en telkens opnieuw troost ontvangen. Dat is waardevol.”

Zijn toekomstdroom is een leuke partner te vinden en te kunnen leven van het schilderen en daarmee zijn verhaal over God kwijt te kunnen. “Maar daar heb ik hulp bij nodig; ik ben niet zo commercieel ingesteld”, glimlacht hij verontschuldigd. “Wie zich geroepen voelt is welkom om contact op te nemen!”

artbyjouk.nl

Leonie Crom-Wagenaar

De NBV21: een verbeterde Nieuwe Bijbelvertaling

In 2004 kon de Nieuwe Bijbelvertaling (NBV) rekenen op een warm welkom. Dit najaar verschijnt de NBV21, een vernieuwde en verbeterde versie van de NBV. Waarom is die nodig, en wat wordt er veranderd?

De NBV21 is een nieuwe versie van de NBV. Zowel de vertaling van het Oude Testament, van de deuterocanonieke boeken als van het Nieuwe Testament is door een team van kenners van de brontaal en neerlandici tegen het licht gehouden. Dit heeft geleid tot 12.000 wijzigingen, gemiddeld acht per pagina.

Het woord aan de lezers

Het verhaal van de NBV21 begint in 2004, toen de NBV uitkwam. De NBV is een vertaling in goed, hedendaags Nederlands. Er was echt iets nieuws gebeurd: nog nooit was er zoveel kennis en kunde bij elkaar gebracht voor een interconfessionele vertaling die een centrale rol kon vervullen in kerk en cultuur. De NBV heeft sinds 2004 brede ingang gevonden.

Maar tegelijk was toen het woord aan de lezers. Het Nederlands Bijbelgenootschap riep lezers op hun reacties te sturen. Deze oproep was niet aan dovemansoren gericht. Langzamerhand ontstond een archief van honderden brieven, mails, dossiers en zelfs boeken over de NBV. Al deze lezersreacties zouden in overweging genomen worden bij

een revisie. En dat is ook gebeurd: van de 20.000 kwesties die aan de orde zijn geweest tijdens de revisie, beginnen er ongeveer 3500 bij een lezersreactie.

Speerpunten

Toen het revisieteam in 2016 begon, kwam de vraag op tafel wat de rode draad is in de ervaringen van de lezers. De tendens die breed in de reacties bleek te leven zijn omgezet in vier speerpunten die de kern van de revisie bepaald hebben:

1. Werken aan een hechter bouwwerk door gelijke gevallen gelijk te behandelen.
2. Thema's en verbanden duidelijker zichtbaar maken.
3. Vertaalkeuzes moeten steunen op een brede basis (breed wetenschappelijk draagvlak).
4. Waar nodig kiezen voor een iets opener, minder ingevulde vertaling (minder is meer).

De NBV21 is geen ander type vertaling dan de NBV. Het revisieteam heeft zijn werk verricht met respect voor de NBV. Toch kun je zeggen dat de NBV in de NBV21 over de

hele linie iets is bijgesteld. Het bleek in veel gevallen mogelijk iets nauwkeuriger de brontekst te volgen zonder afbreuk te doen aan de kwaliteit van de NBV.

Voorbeelden

Een paar voorbeelden bij elk van de bovengenoemde speerpunten.

- *Consistentie*. In Lucas 2:7 staat 'ze wikkeld hem in een doek', in Ezechiël 16:4 'in doeken' en in Wijsheid 7:3 'windsels', steeds in de context van het verzorgen van een baby. In de NBV21 wordt dit overal 'in doeken'.
- *Duidelijker zichtbaar maken van thema's en verbanden*. In 2 Korintiërs 1:23-2:11 is verdriet een belangrijk woord – Paulus heeft het hier over de beroemde 'tranenbrief'. In de NBV komt zes keer 'verdriet(ig)' voor. Maar in 2 Korintiërs 2:7 is 'verdriet' niet herkenbaar, terwijl dat wel kan. De woorden '... anders verliest hij nog alle hoop' luiden in de NBV21: '... anders gaat hij nog aan verdriet ten onder'. Zo wordt ook in dit vers dit belangrijke woord zichtbaar.
- *Kiezen voor een brede basis*. In de NBV staat het gebed van Jona in de tegenwoordige tijd (Jona 2:3-10), als een smeekgebed. Maar alle deskundigen zeggen dat het de verleden tijd moet zijn: een dankgebed. Zo is het nu vertaald in de NBV21.
- *Toetsen van invullingen*. In Tobit 3:17 snikt Anna nadat haar zoon Tobias teruggekomen is: 'Nu kan ik in vrede sterven.' In de NBV21 is 'in vrede' geschrapt, omdat deze woorden een onnodige toevoeging zijn. Zonder 'in vrede' is de tekst zelfs krachtiger. Bijkomend voor-

deel is dat het weer goed zichtbaar is dat de schrijver van Tobit een parallel wilde maken met de woorden van Jakob als hij Jozef terugziet: 'Nu ik jou levend en wel heb teruggezien, kan ik sterven' (Genesis 46:29).

In de praktijk loopt de omvang van de ingrepen sterk uiteen. Er is bijvoorbeeld aan de vertaling van Galaten flink gesleuteld. Maar de eenheid van de revisie wordt gewaarborgd door de vier genoemde speerpunten.

Dichter bij de bron

De NBV21 is ook wetenschappelijk weer bij de tijd gebracht. Nieuw is bijvoorbeeld dat er nu bier in de vertaling voorkomt. De moeder van Simson moest zich onthouden van wijn en bier (Rechters 13). Bovendien is de bijbeltekst aangepast aan de laatste wetenschappelijke edities van de bronteksten.

Het doel van de revisie van de NBV was om een verbeterde versie te maken die zou winnen aan bruikbaarheid en zeggingskracht. De NBV is nu vernieuwd met behulp van de ervaringen van de lezers. De NBV21 brengt, naar wij hopen, de lezer dichter bij de bron.

Cor Hoogerwerf
vertaler bij het Nederlands en Vlaams Bijbelgenootschap

Meer weten over de NBV21? Kijk dan op nbv21.nl.

Wartaal

Pijn en zonde. Beide woorden hebben een negatieve klank. Het is nooit eens positief.

Met beide woorden kun je meerdere kanten op. Zo heb je fysieke en mentale pijn. En wat de een als zeer pijnlijk ervaart is voor de ander slechts een pijntje. Want mensen voelen en ervaren allerlei zaken verschillend, op hun eigen manier. Wanneer je constant bezig bent met dat pijnlijke gevoel in een bepaald lichaamsdeel, wordt het steeds erger. En wanneer je er even niet aan denkt, valt het best mee met die pijn. Mensen ervaren pijn in droevige of stressvolle situaties. Ook deze coronatijd wordt als pijnlijk ervaren. De belemmeringen die ons worden opgelegd: lockdown, avondklok, het gemis van een omhelzing, of het niet kunnen zien van kinderen of kleinkinderen ... Veel ondernemers voelen momenteel pijn in de portemonnee omdat hun bedrijf 'op slot' zit, dat is weer een andere vorm van pijn.

Met zonde is dat net zo. Ik vind dat een rekbaar begrip. Eten weggooien is zonde, maar vloeken ook. Persoonlijk

kan ik weinig met dit woord, misschien is mijn schuldgevoel niet genoeg ontwikkeld. Het is voor mij te abstract. Wanneer heb je een zonde begaan en wanneer niet? Wat in de ene kerk zondig is, is in de andere kerk normale gang van zaken. Heeft het niet ook iets te maken met hoe je in het leven staat, los van het geloof? Hoe je met de wereld om je heen omgaat? Het gaat niet alleen om mensen, ook om dieren en het milieu. Ik ken veel mensen die niet gelovig zijn en altijd openstaan voor anderen, het goede willen doen. Zijn zij zondaars omdat ze niet geloven? Dat wil er bij mij niet in.

In deze tijd van het jaar, in de Veertigdagentijd, vraag ik me altijd af hoe Jezus dat heeft ervaren. Hij heeft geleden voor onze zonde. Hoeveel pijn heeft Hij ervaren toen Hij aan het kruis hing? Heeft Hij alle zonden van de wereld als pijnlijker ervaren dan de pijn van de nagels door zijn handen en voeten?

Ingeborg Kriegsman

Werken over de kerkgrenzen heen

In gesprek met Ulbe Tjallingii, predikant a.i. van de Evangelisch-Lutherse Kerk Leeuwarden-Harlingen

Sinds 2019 is dominee Ulbe Tjallingii predikant ad interim bij de Evangelisch-Lutherse Gemeente Leeuwarden-Harlingen. Het is niet de enige externe opdracht die de dominee van de Protestantse Gemeente Oosterbierum-Wijnaldum heeft: voor diverse kerken verricht hij opdrachten en diensten in de rol van pastor, en overige ondersteuning, waarbij hij graag over de grenzen van de kerk heen werkt.

Tjallingii komt uit de hervormde traditie. Zijn studie theologie aan de Rijksuniversiteit Groningen en zijn studie aan het conservatorium brachten hem via de kerkmuziek in aanraking met de lutherse kerk in Groningen. “Vooral Bach en Buxtehude, dat zijn natuurlijk componisten die door en met hun muziek verweven zijn met de lutherse traditie”, zegt Tjallingii. “Ook al was ik als predikant bij de start van mijn werk in de ELG Leeuwarden niet bekend met de lutherse liturgie, ik voel mij er als een vis in het water.”

Een wereld ging open

Muziek is een rode draad in zijn leven. Als achtjarig jongetje speelde hij al orgel, om vervolgens in de kerk waar hij nu predikant is in zijn tienertijd organist te worden. “Al heel jong voelde ik een liefde voor klassieke muziek en kerkmuziek. Er is een wereld voor mij opengegaan die zich nooit meer gesloten heeft.” De lutherse kerk is ten dele onderscheidend hierin, zo Tjallingii. “In alle kerken is muziek een wezenlijk onderdeel van de dienst en van de beleving van de kerkgangers, maar in de lutherse liturgie zie je dat nog meer. Het is fascinerend om te zien wat muziek met een mens doet; niet alleen in de eredienst maar ook in speciale diensten.”

Democratie in de eredienst

Muziek is een universele taal, die ook onbewust iets voor mensen betekent. “Het was een welhaast revolutionaire daad van de reformatoren om de gemeentezang en de muziek onderdeel te laten zijn van de liturgie. Op de wijze waarop Luther dat deed, maakte hij het volk mede-eigenaar van iets heel moois:

(foto: Ruth de Jong)

muziek was niet alleen meer iets van de ‘opperorde’ maar werd van ons allemaal. Het idee van een gebed via het lied, vertolkt door de gewone man, dat was iets heel bijzonders. Daarmee speelde de kerkelijke macht in de liturgie geen hoofdrol meer; de eredienst werd gedemocratiseerd. Door vele gelovigen werd deze fluwelen revolutie omarmd. Andere reformatoren zijn erin meegegaan, zoals je ziet in de psalmberijmingen. Zeker in deze coronatijden merk je hoezeer muziek geïncarneerd is: mensen missen het samen zingen en daarmee het samen beleven.”

Beter aanmeren dan stranden

Wat hem opvalt in de lutherse kerk is het sterke familiegevoel. Enerzijds voel je je daardoor heel welkom, anderzijds kan het ook leiden tot een dusdanig informele sfeer dat formele processen in het gedrang komen. In Leeuwarden ziet hij dat de kern van de gemeente verknocht is aan de kerk, het is een ‘thuis’. Dat is kostbaar en belangrijk, maar door de kleine kring van gemeentelieden is het steeds moeilijker bestuurbaar nu het aantal vrijwilligers gestaag afneemt. Tjallingii: “Er is een sterk traditiegevoel en men wil zo lang mogelijk zelfstandig zijn. Vaak is het samengaan met een andere kerk een eerste stap in de richting van opheffen, waardoor samenwerking wordt afgehouden. Hooguit op projectbasis wil men wel iets doen – zoals de ELG Leeuwarden dat doet met de vespers rond Pasen in combinatie met de Grote Kerk in Leeuwarden. In het lidmaatschap is de krimp minder

zichtbaar dan in de betrokkenheid bij de eredienst.” Volgens Tjallingii voelen de huidige kerkenraden de verantwoordelijkheid zich niet ‘uit te leveren’ en de traditie staande te houden. Dat is ook een belangrijke taak van de kerkenraad. Het is zaak zo lang mogelijk gemeente in eigen kring te blijven en te zien waar het schip aanmeert. “Aanmeren”, glimlacht Tjallingii, “en niet stranden: we moeten een haven zien te vinden om aan te komen. Als je het gebouw uit handen geeft kun je ook een stuk van de verantwoordelijkheid en lasten afschudden, maar het kerkgebouw als zodanig heeft een diepe betekenis voor de gemeente.”

Tjallingii benadrukt dat je als kerkenraad daarbij moet durven sturen en besturen: ambtsdragers die voor de gemeente een beslissing durven nemen, geven blijk van hun zorg om de gemeente. De lutherse kerk te Leeuwarden staat in het centrum van de stad. Dat biedt perspectieven op het gebied van muziek, lezingen, bijeenkomsten en speciale diensten. Ook het ‘stadskerk’ zijn, het instellen van gespreksgroepen of het ontvangen van vluchtelingen kan een actie zijn. Veel hangt echter af van slechts een paar vrijwilligers, waardoor het niet reëel is om op diverse terreinen acties in te zetten.

Hoeder van de liturgie waarmee je de traditie borgt

De toekomst van de lutherse kerk in Leeuwarden ziet Tjallingii met vertrouwen tegemoet. “Goed bestuur is

allereerst van belang en daarbij kijken wat wel en wat niet kan. De oplossing zit niet in het zomaar moderniseren van een liturgie. Als kerk ben je hoeder van die liturgie, waarmee je de traditie borgt. Te veel aanpassingen leiden eerder tot vervlakking en daarmee vervreemding. Met het veranderen van de spelregels gaat het ‘thuisgevoel’ verloren, en dat is juist niet de bedoeling.”

Voor Tjallingii was het een verrassing nog eens bij de lutheranen betrokken te raken; hij was er voorheen nooit voorganger geweest. Nu hij langer in de gemeente rondloopt begrijpt hij beter waarom de lutherse kerk nooit helemaal is opgegaan in het Samen op Weg-proces. “De lutherse kerk is best eigenwijs, maar heeft daar ook goede papieren voor. Die eigenheid en veerkracht zie je ook bij de katholieke kerk. De liturgie is als een innerlijke kracht waar wij geen heer en meester over zijn, maar waar wij als het ware ‘intreden’. De lutherse liturgie is minder ‘democratisch’ dan bij andere protestantse kerken. Ik ben dankbaar dat ik door deze opdracht de lutherse kerk beter leer kennen. Voor zowel de lutherse als andere protestantse kerken geldt dat we uiteindelijk ieder schip ergens aanmeren. Soms vinden we de passende haven, maar als het niet anders kan, zullen we ervan wegllopen. Maar daarbij zullen we wel altijd een lied zingen.”

Leonie Crom-Wagenaar

Martin Luther en de joden: geschiedenis en actualiteit

Martin Luthers uitspraken over de joden behoren tot de meest controversiële uit zijn theologie. De doorwerking van die uitspraken speelt ook nu nog een belangrijke rol in kerkelijke en maatschappelijke discussies. Zie bijvoorbeeld de in 2020 verschenen kerkelijke handreikingen bij de schuldbelijdenis tegenover de Joodse gemeenschap om het leed, hen aangedaan in de Tweede Wereldoorlog, zoals die van de Protestantse Kerk in Nederland en van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt.

Aan de Theologische Universiteit Kampen (TUK) verzorgt prof. dr. Sabine Hiebsch vanaf studiejaar 2021 (periode A) het keuzevak bachelor (5 EC) *Martin Luther en de joden*.

Aan de hand van Luthers teksten wordt de ontwikkeling van zijn denken over de joden bestudeerd. En wordt de doorwerking van zijn uitspraken, met name ook in de 20e eeuw, geanalyseerd. Een gedegen kennis van de bronnen en hun context stelt toekomstige theologen, predikanten en andere geïnteresseerden in staat om zinvol bij te dragen aan de actuele discussies over dit thema in kerk en maatschappij.

Voor inschrijving en informatie over kosten: onderwijscoördinator Elizabeth Blokland, eblokland@tukampen.nl. Voor inhoudelijke vragen: shiebsch@tukampen.nl. Let op: inschrijven vóór 1 mei 2021.

Steinharts biecht

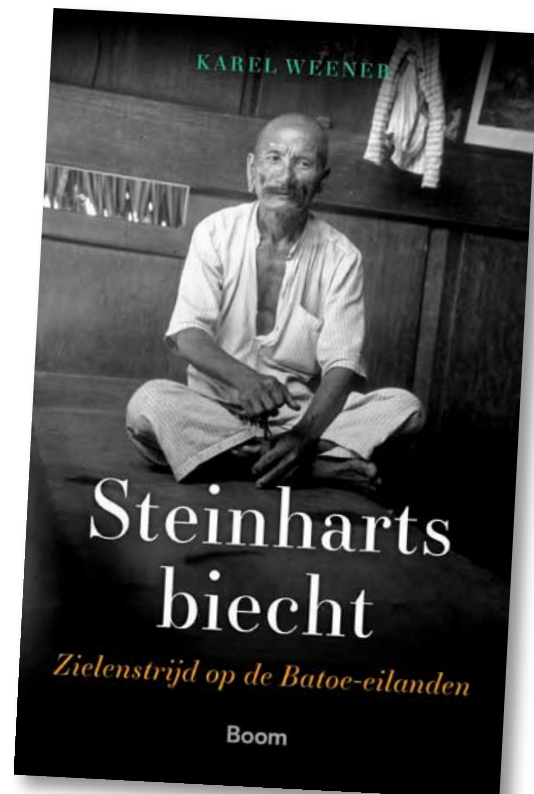
In oktober 2020 verscheen *Steinharts biecht – Zielenstrijd op de Batoe-eilanden* van Karel Weener. Weener volgt hierin het spoor van een collectie voorouderbeeldjes die in 2009 op een Haagse zolder wordt aangetroffen. Dit spoor leidt naar de eerste decennia van de 20e eeuw en een kleine eilandengroep in Nederlands-Indië, waar lutherse zendelingen de bevolking voor het christendom proberen te winnen.

In 2009 wordt op een zolder in Den Haag een zeldzame collectie houten voorouderbeeldjes ontdekt, afkomstig van de Batoe-archipel. Achter deze bijzondere verzameling gaat een rijke geschiedenis schuil over acht zendelingen die tussen 1889 en 1942 werkzaam zijn op deze eilanden en hun pogingen de zielen van de inheemse bevolking te winnen voor het christendom.

Een van deze zendelingen is Willem Steinhart, die in 1924 op de Batoe-eilanden arriveert. Vol hooggestemde idealen begint hij met zijn werk, maar al snel moet hij onder ogen zien dat de cultuur die hij is gaan bewonderen, mede door hem vernietigd wordt. Het is een inzicht dat leidt tot een innerlijke strijd waarmee hij zich geen raad weet.

Steinharts biecht is een verzameling van persoonlijke verhalen die samen een wonderlijke geschiedenis vormen. Een geschiedenis over mensen die hun idealen verliezen, en elkaar niet begrijpen. Over mensen die zichtbaar worstelen met hun dagelijkse bestaan op deze afgelegen eilanden, en doorlopend een spiegel voorgehouden krijgen van de lokale bevolking die niet had gevraagd om hun komst. Het zijn deze persoonlijke verhalen die verteld moeten worden als we dit deel van onze geschiedenis, en het debat over de teruggave van ons koloniaal erfgoed, betekenisvol willen maken.

Karel Weener (1970) onderzoekt de herkomst en de historische achtergronden van etnografische objecten en collecties en is als onderzoeker actief voor musea, galeriehouders en verzamelaars. Binnen dit onderzoeksgebied concentreert hij zich op collecties afkomstig uit Oceanië, (West) Papoea en Zuidoost-Azië, die werden verzameld door missionarissen, zendelingen en tijdens wetenschappelijke en militaire expedities.

Steinharts biecht – Zielenstrijd op de Batoe-eilanden | Karel Weener | Verscheen bij Boom uitgevers Amsterdam | Sluit aan bij het thema van de Maand van de Geschiedenis 2020: Oost/West | ISBN 978 9024 4345 03 | 320 blz. | Rijk geïllustreerde luxe paperback | € 24,90 | via de SLUB € 19,50

Kerken en slavernij

Op 1 november 2020 opende in het Luther Museum te Amsterdam de tentoonstelling 'Kerken en slavernij', een initiatief van het samenwerkingsverband 'Heilzame verwerking van het slavernijverleden voor wit en zwart'. De tentoonstelling vertelt het verhaal van de koloniale geschiedenis van verschillende kerken in relatie tot de trans-Atlantische slavenhandel.

Met deze tentoonstelling wil het samenwerkingsverband bijdragen aan maatschappelijke bewustwording van manieren waarop dit verleden doorwerkt in gemeenschappen in het heden. Vanwege coronagerelateerde maatregelen moest het museum echter al kort na opening van de tentoonstelling zijn deuren sluiten. De tentoonstelling werd tussentijds weliswaar verlengd tot en met februari, maar desondanks was het door de voortdurende beperkingen voor bezoekers uiteindelijk nauwelijks mogelijk om de tentoonstelling te bezoeken.

Bespreekbaar maken

Hoe maak je de beladen geschiedenis van 'kerken en slavernij' maatschappelijk bespreekbaar? Wat beschouwt het samenwerkingsverband als toekomstperspectief voor haar activiteiten, mede gezien de huidige omstandigheden? En welke concrete vervolgstappen wil het vanuit zijn huidige positie op eerdere activiteiten nemen? Ik sprak hierover met lutherse vertegenwoordigers van het samenwerkingsverband, Bianca Groen Gallant (voorzitter van de diaconie van de Evangelisch-Lutherse Gemeente Amsterdam), Lilian Jangali (diaken in luthers Amsterdam) en Andreas Wöhle (president van de lutherse synode in de Protestantse Kerk en predikant in luthers Amsterdam).

Het samenwerkingsverband beschouwt zijn werkzaamheden als onderdeel van een proces om het thema 'kerken en slavernij' breed maatschappelijk bespreekbaar te maken in kerk en samenleving. Het verband richt zich daarbij voornamelijk op beeldvorming en intermenselijke relaties, dat het in het kader van het maatschappelijke gesprek over het thema 'kerken en slavernij' in een nieuw licht wil plaatsen. Dat proces begon in 2017, toen de Evangelisch-Lutherse Gemeente Amsterdam een samenwerking aanging met de Evangelische Broedergemeente Amsterdam-Stad en Flevoland, en het Nationaal instituut Nederlands slavernijverleden en erfenis (NiNsee). Hiermee werd voor het eerst concreet vervolg gegeven aan de in 2013 door de Raad van Kerken geformuleerde excuses voor de betrokkenheid van kerken bij de trans-Atlantische slavenhandel. In 2019 organiseerde de groep een eerste symposium in de Oude Lutherse Kerk te Amsterdam. In het voorjaar van 2020 volgde de publicatie van het gelijknamige boek, met onder meer bijdragen aan het symposium. In het najaar opende vervolgens de tentoonstelling in het Luther Museum. Tussentijds organiseerde

het verband bovendien nog een 'minisymposium' als vervolg op het eerdere symposium, dat terug te bekijken is via YouTube. De eerder geplande debatavond, die naast het minisymposium onderdeel vormde van de randprogrammering bij de tentoonstelling, heeft vanwege omstandigheden nog geen doorgang gevonden.

Elkaar in de ogen kunnen kijken

De huidige (coronagerelateerde) omstandigheden bemoeilijken de activiteiten van het samenwerkingsverband. Daarnaast heeft het verband te maken met een meer fundamentele uitdaging: een meerderheid in de kerken, zowel wit als zwart, ziet het belang van een gesprek over het thema (nog) niet in. Hoe neem je mensen mee in dat gesprek? In eerste instantie door ontmoeting en uitwisseling van verhalen, vertellen de leden van het verband. Het is daarbij belangrijk om elkaar in de ogen te kunnen kijken, meent Bianca Groen Gallant. "Een vorm van intergenerationele heling kan alleen plaatsvinden in de ontmoeting met de ander", stelt zij, refererend aan doorwerking van het slavernijverleden in het heden.

Alternatieve wegen

Het verband wil nu de eerder geplande debatavond opnieuw organiseren op een moment wanneer het weer mogelijk is om fysiek samen te komen. Daarnaast zal de inhoud van de tentoonstelling omgewerkt worden tot een programma aan de hand waarvan kerkelijke gemeenten in hun eigen kring en context het gesprek over het thema verder kunnen voeren. Hierbij worden 'ambassadeurs' beschikbaar gesteld om het gesprek te begeleiden. Via deze alternatieve wegen hoopt het samenwerkingsverband ondanks omstandigheden het gesprek over het thema te bevorderen, ook in gemeenten waarin de realiteit van doorwerking van het slavernijverleden nog niet wordt gezien.

"Je realiseren dat het slavernijverleden ook met mij te maken heeft", dat besef staat wat Andreas Wöhle betreft voorop. "Had Christus bijvoorbeeld een slaaf op een van de plantages in Suriname kunnen zijn?" De aanstaande jaarlijkse Ketikotiviering (1 juli) wil het verband zodoende aangrijpen in de aanloop naar een volgende al dan niet post-coronafase, die nieuwe kansen voor voortzetting van het gesprek biedt.

Joren Reichel

Online vieringen en digitale ontmoeting tijdens corona

In veel gemeenten in het land zijn alle diensten afgelast als gevolg van de overheidsmaatregelen, of vinden in aangepaste vorm plaats. Velen missen het gebrek aan samenkomst, vooral het sociale aspect van koffie en thee na de dienst, en het samen zingen.

In de ELG Oost-Groningen bijvoorbeeld zijn rond de jaarwisseling alle diensten geannuleerd. Op Eeuwigheidszondag eind november was er wel gelegenheid om dierbaren te herdenken door een kaarsje aan te steken. Ook in luthers Amersfoort is de kerk op zaterdagen geopend om een kaarsje te branden. De ELG Groningen heeft besloten voorlopig geen diensten te organiseren. Wel is er regelmatig gelegenheid om elkaar 'digitaal te ontmoeten' en samen koffie te drinken via Zoom.

Meerdere gemeenten in het land zenden daarnaast nog steeds (live) opnames van hun vieringen uit, veelal via YouTube of Kerkdienstgemist.nl. Zo zijn de opnames van luthers Kampen, Zutphen, Arnhem en Ede digitaal te volgen. Luthers Amersfoort zendt audio-opnames van de viering uit via Kerkdienstgemist.nl, 'Bidden met Bach'. Daarnaast produceert de gemeente ook nog haar podcast 'Luisterstroost'. Luthers Haarlem organiseert om de week digitale diensten in aangepaste liturgische vorm via YouTube: 'Liturgische Groet'. Daarnaast is er in Haarlem gelegenheid om elkaar digitaal te ontmoeten bij de koffie, via Zoom. Catechisatie en andere groepen gaan door via *livechat*. Luthers Amsterdam is tijdens de verscherpte lockdown van livestreams overgestapt op een alternatief liturgisch format, genaamd 'Zondagochtendgebed – een goed halfuur'. Ook in luthers Zuid-Nederland verzorgen de predikanten digitale overdenkingen via YouTube, die door het hele land worden bekeken.

Lied uit coronatijd

Vooral het 'niet samen zingen' wordt algemeen gevoeld als een groot gemis. De ELG Oost-Groningen gaf in haar gemeentebled aandacht aan het lied *Straks bijeen*. Het

werd geschreven in coronatijd, en is een vertaling van het Engelse lied *We will meet again* van John Bell. Te bekijken op het YouTube-kanaal 'Met hart en ziel – tv'. De tekst van het lied:

*Straks bijeen, als de dreiging voorbij is.
Straks bijeen, het verdriet van de baan.
Weer bijeen, zonder afstand te houden,
opgetogen: de morgen breekt aan.*

*Samen zullen we danken en zingen.
Samen breken we brood, delen wijn.
Wij omhelzen elkaar weer met vrede:
een gebaar dat bijzonder zal zijn.*

*En we steunen elkaar en beloven,
na het leed dat we hebben doorstaan,
dat wij zien wat het nieuwe betekent
en daar zinvol mee om zullen gaan.*

*En ik hoop dat we zullen ervaren,
in geloof dat de liefde ons leidt:
voor elkaar en voor moeder aarde
goed te zorgen nu en altijd.*

Noorse tekst: Hans-Olav Moerk

Engelse vertaling en muziek: John Bell, Iona Community

Nederlandse vertaling: Gert Landman

Muziek: Frank van Essen, Allard Gosens, Jan Willem van Delft en Sjoerd Visser

Podcastserie 'Luther Academie'

Het Luther Museum Amsterdam is gedurende de lockdown gesloten voor bezoekers, waardoor de tentoonstelling Kerken en Slavernij nauwelijks kon worden bezocht. Er komt waarschijnlijk een verlenging. Daarnaast begon het museum een nieuw initiatief: een podcastserie genaamd 'Luther Academie'. In deze podcast komen verhalen van de lutherse traditie in Nederland aan bod, gepresenteerd door Bart Geeraedts. De podcast is te beluisteren op de website van het museum (luthermuseum.nl) en via diverse streamingdiensten (Spotify, Google Podcasts).

Schilderijen overgedragen

In luthers Haarlem heeft de familie Voorts Vader een tweetal schilderijen overgedragen aan de gemeente. Het zijn portretten van ds. Johannes Sander (1779-1838), die in de eerste helft van de negentiende eeuw de gemeente

diende, en zijn vrouw Neeltje de Vries. Op het predikantenbord in de consistorie staat vermeld dat ds. Sanders overleed in de lutherse kerk te Haarlem op zestigjarige leeftijd. Zijn achter-achter-kleindochter, mevrouw Duyckinck Sander, had beide portretten in haar bezit. Zij stierf eind vorig jaar waarna de portretten uit haar nalatenschap aan het brandpunt Haarlem van de ELG Amsterdam zijn aangeboden. Ze werden in ontvangst genomen door ds. Sietse van Kammen. De schilderijen hingen steeds onder een doek om verkleuring te voorkomen. Het is nog niet duidelijk waar ze nu komen te hangen. Evenmin is bekend door wie en wanneer de portretten zijn vervaardigd. Naar de onthulling op hun toekomstige plek in de gemeente wordt uitgekeken.

Lutherse coronapuzzels, kwartetten en memoryspellen uit Zwolle

De lutheranen in Zwolle hebben een creatieve invulling gegeven aan de lockdown, met lutherse coronapuzzels, kwartetten en memoryspellen. De gemeente maakte een puzzel van maar liefst 1000 stukjes (en een van 500) van een schilderij in de kerk. Daarnaast is er een puzzel van 500 stukjes van pinkstervogels gemaakt en een van 50 stukjes van de zwaan. Naast puzzels zijn ook echt Zwolse lutherse kwartet- en memoryspellen te verkrijgen bij dominee Margo Jonker.

Eredienst in Alkmaar uit twee locaties

In Alkmaar werd de eredienst van 10 januari op twee locaties opgenomen en als één geheel uitgezonden. Gastvoorganger in de dienst was Sabine Hiebsch, die deze keer preekte vanuit haar huis in Amsterdam. Uit de lutherse kerk in Alkmaar kwamen de orgelmuziek, bijdragen van de zanggroep en andere liturgische delen gecoördineerd door Yvonne Bos. De samenwerking resulteerde in een vloeiend geheel, mede te danken aan de professionele opname. Na afloop van de dienst was er 'samen koffie drinken', net als altijd, alleen nu via Zoom. De dienst is nog te zien op Youtube via deze link: kbls.nl/uncategorized/prof-dr-sabine-hiebsch-als-gastvoorganger-in-de-online-dienst-van-de-lutherse-gemeente-alkmaar-zondag-10-januari-2021/

Luthers Leeuwarden

In Leeuwarden volharden de lutheranen al sinds maart vorig jaar met Zoomdiensten, heel interactief met bijdragen van gemeenteleden uit hun eigen huis. Tussendoor waren er diensten met maximaal 30 personen in de kerk, maar inmiddels zijn zij weer teruggevallen op 'Zoomdiensten'. Maar nu wel via een groot scherm in de kerk. De predikant zit met één ouderling en de organist tijdens de dienst in de kerk, en de gemeente verschijnt via Zoom op het scherm. Vanuit huis zingen de gemeenteleden mee.

Luthers Ede

We zijn een jaar verder en weer terug van dertig aanwezigen naar alleen de noodzakelijke aanwezigen. Het valt nog niet mee. De erediensten zijn online te volgen, maar het samenzijn als gemeente wordt gemist. Hier en daar wordt nog met elkaar koffiegedronken na de dienst, alles volgens de geldende regels.

Op woensdagmiddag is het kerkgebouw even open voor hen die de stilte zoeken, voor een gebed, het aansteken van een kaars.

De gemeenteavond in het voorjaar werd deze keer georganiseerd via Teams. Je ziet elkaar wel, maar er is geen sprake van een echte ontmoeting.

Ook het bestellen van de huispaaskaars ging dit jaar via internet in plaats van via een formulier in de hal van de kerk.

Ontmoeting in Taizé

De Taizé-gemeenschap organiseerde voor het eerst het programma 'Europese ontmoeting in Taizé' (27 december-1 januari) online. Deelname aan de bijeenkomst geschiedde via kleine lokale bijeenkomsten van enkele deelnemers, en daarnaast was het mogelijk om online te participeren. Gebed, zang, activiteiten en workshops werden uitgezonden vanuit Taizé.

kriskraskort

WOERDEN. Woerden is geportretteerd in het televisieprogramma 'Zie je Zondag' van de EO. Er kwamen overweldigende reacties op de eerste uitzending. Mensen mailden met opmerkingen als 'ontroerend en indrukwekkend', 'mooi en respectvol portret van Luthers Woerden'. De uitzendingen zijn terug te zien op uitzendinggemist via npostart.nl.

UTRECHT. De kerk aan de Hamburgerstraat was in november twee weken verrijkt met bijzondere lichtsculpturen. Normaal wordt Sint Maarten groots gevierd in Utrecht met een parade. Helaas bleek door coronamaatregelen en de tweede lockdownsituatie zelfs een alternatief niet mogelijk. Ondanks dat zijn overal in de stad groepen bezig geweest met het maken van lampionnen. Ook was er een Masterclass lichtsculpturen. Onder leiding van kunstenaar Jurrian van den Haak gingen negen mensen aan de slag om bijzondere lichtsculpturen te maken. Het thema is elk jaar een VN global goal, dit jaar was gekozen voor armoede. De groep is bij elkaar gekomen en heeft uitgebreid gesproken over wat armoede voor hen betekent. We hebben allemaal periodes van weinig te besteden gekend, of zitten daar nu middenin. Desondanks voelen we ons niet arm. Iedereen doet wat hij kan en wil en voelt zich daardoor rijk. 'De armoede van de corona tijd voelen we wel. We zien anderen minder en we missen het contact. Bij elkaar zijn, dicht bij elkaar zijn, een aanraking. Het gemis aan aanraking en nabijheid van anderen is onze grootste armoede. Dit is verbeeld in sculpturen van handen. Handen die je op willen pakken in geborgenheid, handen die zich uitspreiden en je willen beschermen, je willen zegenen. Handen die elkaar bijna raken, maar net niet. Handen die gebald zijn tot vuisten en vol emotie zitten.'

UTRECHT. Dominee Christiane Karrer neemt afscheid van de evangelisch-lutherse gemeente Utrecht-Zeist met aandacht voor 'blij geloven'. Ze haalt het bijbelboek Ezra aan in haar afscheidsverhaal in het kerkblad.

Utrecht (foto: Jurrian van den Haak)

“Blij geloven’ is zo’n lutherse leus die bij mij bleef hangen. Onze vreugde is gegrond in Gods liefde en toewending. Zijn evangelie, zijn aanvaarding. De belofte dat Hij met ons is en zal zijn. ‘Ze hadden begrepen wat hun was verteld’, de woorden van de Thora en hun betekenis voor het leven van vandaag. Dit is volgens Ezra en Nehemia de reden voor het feest. Daarom is de dag heilig, ‘aan God gewijd’. Daaruit vloeit vreugde. Vreugde is het diepe gevoel dat bij Gods nabijheid hoort. Het is vreugde met de meest diepe grond, maar ze mag zich ook uiten in aards welzijn en plezier, tot aan lekker eten en goede drank toe. En uitdelen, doorgeven hoort er als vanzelfsprekend bij. De gemeenschap rondom Gods woord is

groter dan wat wij kunnen zien.” Christiane Karrer wenst de gemeente toe dat ze de bron van vreugde herontdekt die dieper is dan dwarse omstandigheden. Kracht voor geduld als wensen niet uitkomen. Kracht om te troosten en troost te vinden voor al wat mensen missen. Kracht voor hoop en liefde! Uit een crisis kun je met nieuwe inzichten verder gaan. “Laten wij de vreugde koesteren in onze gemeente en ervan uitdelen.”

HAARLEM. In Haarlem komt een Luthers Activiteiten Centrum Haarlem (LACH). De verbouwing duurt 100 dagen, vanaf 5 februari. Dat betekent dat brandpunt Haarlem voor de zomer de beschikking heeft over een multifunctionele ruimte naast de kerk. In

het LACH komen extra toiletten, een volwaardige keuken, een jeugdetape en meer vloerruimte. Alles is erop gericht om zo duurzaam mogelijk te isoleren en vernieuwen. De muren blijven staan; afhankelijk van de medewerking van de gemeente Haarlem inzake de benodigde vergunningen zullen ramen worden vervangen, isolatiewanden aangebracht, en wordt een overkapping naar de kerk gerealiseerd. Op het dak van de kerk worden 32 zonnepanelen gemonteerd.

AMSTERDAM. Verschillende welzijnsorganisaties in de Rivierenbuurt, waaronder de lutherse diaconie, blijven in contact met de mensen op straat. Ontmoetingen binnen zijn vanwege corona lastig, maar een praatje op straat mag altijd. Daarom gaan ze met de anderhalvemeterpraatstok de Maasstraat in en hebben op afstand gezellig met buurtbewoners gepraat.

AMSTERDAM. Kerkgebouw De Nieuwe Stad is van groot nut gebleken voor de buurt. Het kerkgebouw werd door een samenwerking met Human Aid een plek waar ongedocumenteerde mensen voedselpakketten konden halen. Ook werden - in samenwerking met Stichting Treasures in de keuken en bij diverse vrijwilligers thuis - wekelijks tientallen maaltijden gekookt

voor oudere en zieke buurtbewoners. Deze maaltijden worden elke maandag en vrijdag aan huis bezorgd. De Nieuwe Stad werd ook een thuis voor een aantal mensen dat geen thuis heeft. Een plek om even tot rust te komen, een kopje thee te drinken en je welkom te voelen. Elke maandag kwam een kleine groep kinderen voor de naschoolse opvang in ons gebouw.

Amsterdam

ZUID-NEDERLAND. Kern Eindhoven. De lutherse gemeente Eindhoven bestond vorig jaar september 70 jaar. Helaas kon dat niet gevierd worden, maar de hoop is dat komende september het glas geheven kan worden. Ondertussen de oproep: zijn er nog mensen die oude foto's hebben van de ELG Eindhoven? Men wil een feestboekje gaan maken. Foto's graag naar redactie@lutherszuidnederland.nl.

OPROEP. Lieve lutheranen in den lande, voor deze rubriek is ook uw medewerking nodig. Welke initiatieven, activiteiten, gebeurtenissen spelen in uw gemeente? Lutherse en/of in samenwerking met partners in de Protestantse Kerk - laat het ons weten! Vaak schrijven we in deze rubriek over wat al heeft plaatsgevonden (dit is immers een kwartaalblad), maar nog liever schrijven we over wat nog op stapel staat waardoor we nóg meer aandacht kunnen besteden. Laat het ons weten! Natuurlijk weten we dat er in deze tijden van corona veel niet doorgaat, maar het gemeentelven, zo weten we, staat niet helemaal stil. Laat ons weten hoe uw gemeente draaiend blijft.

Karin Timmerman is verantwoordelijk voor nieuws uit West-Nederland; Femke Akerboom-Beekman verzamelt alles uit de oostelijke helft. Mail ons met uw nieuwsbrieven, gemeentebleden en losse nieuwtjes. Graag met mooie foto's (formaat minimaal 1 MB) of tekeningen. timmerman.karin@gmail.com akerboom_femke@hotmail.com

Heel erg bedankt!

FRIESLAND. In de Friese Lutheraan van december een leuke LutherQuiz, waarin ook het Friese lutherse leven een rol speelt. Zeer leerzaam en ogen openend. Nu hoop ik nog, dat de juiste antwoorden in het volgende gemeentebled komen te staan, dat zou reuzeleuk zijn.

OOST-GRONINGEN. Sinds 28 november is het een feit. De lutherse gemeenten in de regio (Pekela/Winschoten, Stadskanaal en Wildervank/Veendam) zijn officieel samengevoegd tot de evangelisch-lutherse gemeente Oost-Groningen. Ook is de akte getekend voor de overdracht van begraafplaats, hof en kerkgebouw in Nieuwe Pekela naar de stichting Luthers Erfgoed Pekela. De gemeente en de stichting blijven uiteraard nauw bij elkaar betrokken, aangezien het kerkgebouw in Pekela in gebruik blijft voor de diensten. Dit was wel een feestje waard geweest maar helaas kon ook dit niet. Als het feestje toch komt, reis ik graag weer af naar het hoge noorden!

Zwolle

ZWOLLE. In de lutherse gemeente Zwolle gaan unieke Zwolse lutherse puzzels, kwartetten en memoryspellen de gemeente rond. Wie deze puzzels/spellen een paar dagen in huis wil hebben, kan zich inschrijven en dan wordt het thuisbezorgd. De lutherse kerk in 500 of 1000 stukjes of een puzzel met pinkstervogels. Nog leuker misschien een echt Zwols luthers kwartet of memoryspel. Leuk idee ook voor andere gemeenten.

Luthers promotieonderzoek aan de TUK

De lutherse predikant Maarten Diepenbroek is toegelaten als buitenpromovendus aan de Theologische Universiteit Kampen (TUK), nadat in juni vorig jaar zijn voorstel voor promotieonderzoek werd goedgekeurd door de senaat van de TUK.

Hij zal onderzoek doen naar *Martin Luther en de liturgische vernieuwingsbeweging in het Nederlandse lutheranisme*. Een 'stevige' titel, zo beaamt hij, maar de woorden moeten wel de hele lading dekken. Zijn onderzoek is gericht op de vernieuwingsbeweging in de 20e eeuw in lutherse kerken, waarin hij wordt begeleid door prof. dr. Sabine Hiebsch als promotor.

Vernieuwend

Luther, als vernieuwer, is inspirerend voor Maarten Diepenbroek die al veel van en over hem las en zich verheugt op dit 'uitstapje' naar de 20e eeuw. "Het is interessant te zien hoe lutherse kerken teksten en ideeën van de lutherse leer gebruikten. Gebaseerd op de uitgangspunten van Luther zelf - wat betreft preek, biecht, avondmaal en doop - in de tijd dat het ketterproces nog moest beginnen." Overall waar Luther stond, in zijn colleges in Wittenberg en liturgisch, was hij bezig met vernieuwen. Zo is ook te zien hoe die ideeën gaandeweg naar Nederland kwamen. Diepenbroek noemt de Maarten Lutherkerk in Amsterdam, "die is gebouwd volgens de destijds nieuwe principes op theologisch, architectonisch en fysiek vlak. Veel van wat wij nu doen begon in die vernieuwende beweging."

Relatie met Luthers sermoenen uit 1519

Het eerste deel van zijn onderzoek bestaat uit een studie van de sermoenen over de sacramenten. Een sermoeen houdt het midden tussen een preek en een theologische verhandeling. In 1519 publiceerde Luther drie sermoenen over het boetesacrament, de doop en het avondmaal. Diepenbroek: "Dat is vooral zo interessant omdat Luther hiermee de basis schept voor zijn sacramentstheologie; ze staan aan het begin van de liturgische voorstellen die hij in latere geschriften doet."

Het tweede deel van zijn onderzoek is gericht op de relatie tussen Luthers ideeën en de principes van de liturgische vernieuwingsbeweging in het Nederlandse lutheranisme aan het begin van de twintigste eeuw. "De ontwikkelingen die aan lutherse zijde plaatsvonden waren van grote invloed op het liturgisch denken in Nederland en drukten nog

altijd een stempel op de liturgie zoals die tot vandaag in veel Nederlandse lutherse gemeenten wordt gevierd."

Speelruimte in liturgie

Met de uitkomsten van zijn onderzoek hoopt Maarten Diepenbroek een waardevolle bijdrage te leveren aan het denken over de liturgie in de Protestantse Kerk. Liturgie hoort bij de identiteit van de kerk maar is meer dan zingen alleen, zo vindt hij. "Lutheranen hebben gevoel daarvoor, zonder zweverigheid. Dat is soms ook lastig want het moet geen keurslijf worden; daarin zoek je wat speelruimte."

Als predikant van de ELG Woerden ervaart ook hij de actualiteit. Zo werd hij moedeloos na het advies van de Protestantse Kerk op de verlengde lockdown in februari om 'liever niet te zingen in de eredienst' en vroeg zich af wat er nog overblijft van onze liturgie. Vervolgens ging hij toch weer aan de slag en maakte een liturgie die "recht doet aan onze lutherse traditie en waarin tegelijk niet wordt gezongen. Een vorm van liturgisch vasten, op water en brood. Of in beeldspraak van de Veertigdagentijd: de woestijn. Gelukkig niet zonder uitzicht. We zullen ooit weer zingen. Tot die tijd zijn we solidair met elkaar."

Alma Evenhuis

Uit de synode

De zon schijnt als ik dit schrijf – weliswaar een mooie dag te midden van ook veel grijze en natte dagen, maar toch. In de eerste maanden van een jaar grijp ik de langer wordende dagen aan – ik houd van het licht. In die zin is het begrip 'licht aan het eind van de tunnel' een jaarlijks terugkerend begrip, maar met corona krijgt die uitspraak een nieuwe lading. Ik hoop dat het goed met u gaat, dat u ook kracht weet te vinden in deze nieuwe situatie, dat God door mensen om u heen werkt.

De synodale commissie in de huidige bezetting is toe aan haar laatste maanden voordat een nieuwe ploeg aantreedt, op 29 mei. Een aantal heeft zich opnieuw kandidaat gesteld, anderen – zoals ondergetekende – houden het (na twee termijnen van vier jaar) voor gezien.

Verkiezingen

Beloofd was: 2 januari 'de envelop op de mat' – dat werd een paar weken later. Te oordelen naar een aantal verontruste mailtjes en telefoontjes zat een flink deel van u ook gespannen te wachten op de formulieren, dat is fijn. Afgezien van deze kleine vertraging ben ik blij met de uitvoerige kennismaking via *elkkwartaal* met de kandidaten – daardoor hebben we gelukkig een manco bij de vorige verkiezingen kunnen repareren. Met al die nieuwe gezichten is het namelijk zoeken wat iemand aan bagage meebrengt. Op het moment dat u dit bericht leest hebben we de uitslag kunnen vaststellen en zijn we de installatievergadering aan het voorbereiden. Onderdeel van de vergadering is, onder andere, een voorstel voor een nieuw dagelijks bestuur van de evangelisch-lutherse synode, de synodale commissie.

Ik hoop dat we elkaar op 29 mei echt kunnen ontmoeten op Hydepark, in Doorn!

Een luthers geluid in bovenplaatselijke verbanden

Als je er niet regelmatig mee bezig bent kan de organisatie van de Protestantse Kerk in Nederland best complex zijn of voelen. Een eerste overzicht is te vinden op de website van de PKN, op protestantsekerk.nl/structuur. De evangelisch-lutherse synode is in dat overzicht goed zichtbaar, en we vaardigen ook drie leden af naar de generale synode. Maar ook op andere plekken is er bewust (en vaak via de kerkorde) ruimte ingebouwd voor een luthers geluid. Zo heeft elke classis in principe ruimte voor zeker één afgevaardigde vanuit de lutherse gemeente(n) in die classis. En ook op andere plekken, zoals in de commissie Steunverlening en in de Generale Raad van Advies, wordt de synode gevraagd om namens de lutheranen iemand in het land af te vaardigen. Het belang hiervan is dat in lutherse gemeenten op sommige gebieden andere accenten worden gelegd, of andere prioriteiten gelden – bijvoorbeeld als het gaat over de rol en de financiering van een cantor-organist.

Kijken met lutherse bril

Maar ook in de Classicale Colleges voor Behandeling van Beheerszaken (CCBB's) is het goed om met een 'lutherse' bril naar het landschap van gemeenten te kijken. Want als een lutherse gemeente om financiële redenen zou moeten worden opgeheven is er vaak in de nabijheid geen alternatief – iets dat veel minder het geval is voor gereformeerde kerken of hervormde gemeenten. Op 15 januari spraken we als synodale commissie bijna twee uur met een groot aantal afgevaardigden. Ook classispredikant Trinetje Verhoeven schoof aan (digitaal) – niet als vertegenwoordiger namens de ELS, maar om een deel van de vragen die er leven mee te nemen in haar dagelijkse werk. Het gesprek werd voor de tweede keer georganiseerd en staat in principe elk jaar op de kalender.

Erik Fledderus,
voorzitter evangelisch-
lutherse synode

Verkiezingsuitslag- hoe is de stand?

Bij het tellen van de uitgebrachte stemmen voor een nieuwe synode kwam de synodale commissie (SC) uit op een totaal van 1611 geldige stemmen. Vervolgens kregen de kandidaten hun benoemingsbrief met het verzoek vóór 12 maart te reageren, waarop de officiële uitslag kon worden

vastgesteld in de SC-vergadering van 12 maart. Die uitslag werd meteen landelijk bekendgemaakt via de nieuwsbrief van de evangelisch-lutherse synode. Op dat moment lag deze *elkkwartaal* al 'ter perse', maar wees verzekerd van een verkiezingsverslag in het komende nummer.

Goudse Passie

In Gouda is een mogelijkheid gecreëerd om, buiten lopend, in deze coronatijd toch een 'Passie' te beleven. Een prachtige route in en om de binnenstad van Gouda voert langs de 14 kruiswegstaties van Willem Hesseling. In deze hedendaagse schilderijen heeft hij het lijdensverhaal van Jezus Christus verbeeld. De kunstwerken zijn op bijzondere en toeristisch aantrekkelijke

plekken tentoongesteld en kunnen van buitenaf worden bekeken. Het resultaat is een toeristische, kunst- en spirituele wandelroute langs deze kunstwerken in de veertig dagen voor Pasen. De totale route, beschikbaar tot 6 april, kan dagelijks individueel worden gelopen en bedraagt 4,1 km. Meer informatie: www.kunstenreligiegouda.nl.

Goudse Passie

Via Dolorosa

24 februari – 6 april 2021

Toeristische wandelroute langs 14 kruiswegstaties

Kalender voor de Veertigdagentijd

Leden van de ELG Woerden maakten gezamenlijk een inspirerend boekje voor de Veertigdagentijd in hun gemeente. Met daarin voor elke dag - van Aswoensdag tot en met Stille Zaterdag - een tekst, afbeelding of

suggestie. Met aandacht voor kinderen en iconen, voor liturgie en diaconaat, en soms zomaar iets voor een glimlach of om even bij stil te staan. De kalender is te downloaden via www.lutherswoerden.nl.

kalender voor de
veertigdagentijd

Enquête Wat eigenlijk luthers is

De Lutherse Wereldfederatie is bezig met een proces om in beelden de ervaringen van vandaag te beschrijven *Wat eigenlijk luthers is*. Dit denkproces is op een conferentie in Addis Abeba begonnen. Nu, na de conferentie, wil de LWF proberen wereldwijd input op te halen vanuit 'de basis' over de vraag: Wat is luthers vandaag? Via een enquête kunt u hierop antwoorden. Ga daarvoor naar www.surveymonkey.com/r/MCXJG5H.

De lutherse zomerschool 2021

Het programma van de Lutheran Summer School is voor 2021 verplaatst van Lutherstadt Wittenberg naar Amsterdam. Het nieuwe thema voor de zomerschool is 'compassie en nabijheid in tijden van corona'. Het aanvankelijke thema 'lutherse spiritualiteit tussen katholiciteit en internationaliteit' wordt verschoven naar de zomerschool in 2022 (18-22 augustus). Deelnemen aan de zomerschool? Reserveer dan alvast 19-23 augustus in de agenda. Inschrijving en meer informatie via Freek Houweling: freekhouweling@gmail.com.

Rectificatie

In de laatste *elkkwartaal* werd de digitale Lutherborrel aangekondigd. Dit informele samenzijn via Zoom blijkt aan te slaan en zal voorlopig vervolgd worden. Echter, deze bijeenkomst is speciaal bedoeld voor kerkenraadsleden, predikanten, classisvertegenwoordigers en synodeleden. Meer informatie en aanmelden via het synodese Secretariaat: els@protestantsekerk.nl.

elkkwartaal niet of juist wel graag ontvangen?

Reageer altijd rechtstreeks naar: Dienstenorganisatie Protestantse Kerk, Postbus 8504, 3503 RM Utrecht; abonementen@protestantsekerk.nl of (030) 880 18 80. Informatie over uw (lutherse) inschrijving in het ledenregister: vraag als eerste uw kerkenraad.